

บทที่ 5

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ลักษณะที่อยู่อาศัยในชุมชนชนบทกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

จากข้อมูลที่ได้มาทั้งหมด เริ่มตั้งแต่การสำรวจสภาพทั่วไปของท้องที่ชนบทและสภาพแวดล้อมของชุมชน ลักษณะทั่วไปของที่อยู่อาศัยในชุมชนที่ได้ลงไปทำการศึกษา ลักษณะเฉพาะบางประการที่สังเกตเห็น และลักษณะเฉพาะบางประการที่สนใจในการสังเกตลักษณะบ้านที่อยู่อาศัยเป็นรายหลังคาเรือน เกี่ยวกับรูปแบบของบ้าน ขนาดและจำนวนชั้น ผังบริเวณบ้าน ขนาดเนื้อที่ที่ดินที่ใช้เป็นที่อยู่อาศัย วัสดุที่ใช้ในการก่อสร้าง, ระบบการก่อสร้าง, การใช้สอยเนื้อที่ภายในบ้าน และ การใช้สอยเนื้อที่ภายนอกรอบๆ บ้าน ได้ข้อมูลดังกล่าวมาแล้ว ในตอนท้ายของบทที่ 3 และบทที่ 4 ประกอบด้วย ข้อมูลทั่วไปที่นำเสนอด้วยภาพ ข้อมูลทางกายภาพสรุปเชิงปริมาณ เป็นตารางตัวเลข, ข้อมูลทางสังคมสรุปเชิงปริมาณ เกี่ยวกับสถานภาพและบทบาทของสมาชิกที่อยู่อาศัยในบ้าน, ข้อมูลทางสังคมเชิงสรุปคุณภาพ เกี่ยวกับทัศนคติและค่านิยมเฉพาะเรื่องการเปลี่ยนแปลงไปของที่อยู่อาศัย จะได้นำมาวิเคราะห์ตามลำดับที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์การวิจัย ดังต่อไปนี้

5.1 ลักษณะของที่อยู่อาศัยในชนบทท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมปัจจุบัน

ในการศึกษาวิจัยนี้ เรามองการเปลี่ยนแปลงทางสังคม 2 ระดับ ในระดับกว้าง คือ สภาพทั่วไปและสิ่งแวดล้อมที่มีผลกระทบต่อชุมชนที่อยู่อาศัย ระดับเฉพาะที่แคบลงมา คือปัจจัยทางด้านสังคมในครอบครัวที่อยู่อาศัยและใช้สอยพื้นที่บ้านที่อยู่อาศัยในชุมชนนั้น

ลักษณะธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลง ในระดับกว้าง คือ สิ่งที่เกิดขึ้นทั่วไปโดยที่เราเป็นเพียงส่วนหนึ่งของระบบอยู่ร่วมกับสิ่งอื่นๆ อีกมากมายอย่างสลับซับซ้อน ซึ่งมีอิทธิพลและส่งผลกระทบต่อเราในทางใดทางหนึ่งที่ได้เกี่ยวข้องกัน โดยเราไม่สามารถควบคุมบังคับจริงๆ ได้ แต่อาจจะ หลีกเลียง หรือ ควบคุมการเปลี่ยนแปลงบางประการได้ในระดับหนึ่งเฉพาะตน เช่น ในระดับครอบครัวของเรา เราพอจะเลือกได้ว่า จะตั้งบ้านเรือนอยู่แห่งไหนตำบลใดตามแต่ฐานะและโอกาสในสังคมที่เราอยู่ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงลักษณะของที่อยู่อาศัย ถือเป็นส่วนหนึ่งของ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ระดับที่แคบลงมาก็คือเรื่องที่เกี่ยวข้องภายในครอบครัว นั้น การเปลี่ยนแปลงต่างๆที่เกิดขึ้น เกิดจากทัศนคติ ความคิด การตัดสินใจและการลงมือกระทำของสมาชิกในครอบครัวเอง ซึ่งส่งผลในขั้นต้นต่อตัวของตัวเอง และมีผลต่อเนื่องถึงสังคมในวงกว้างออกไปที่ผู้นั้นได้เข้าไปเกี่ยวข้องด้วยตามลำดับ เช่น รูปแบบบ้านกับการใช้วัสดุก่อสร้างที่อยู่อาศัยของเรา ย่อมส่งผลต่อการใช้สอยของเราเอง และมีผลต่อเนื่องถึงสังคมในวงกว้างออกไปคือชุมชน ที่เราตั้งบ้านเรือนอยู่ พื้นที่ในระแวกใกล้ ท้องถิ่นในภูมิภาค และ สังคมโดยรวมตามลำดับ โดยการมองการเปลี่ยนแปลงลักษณะของที่อยู่อาศัยในเบื้องต้นแยกออกจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

การวิเคราะห์เกี่ยวกับลักษณะของที่อยู่อาศัยในชนบทนี้ เราจะนำทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมาใช้ในการพิจารณาถึง สภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับที่อยู่อาศัยและส่งผลถึงสภาพลักษณะของที่อยู่อาศัยที่ปรากฏพบจากการรวบรวมข้อมูลทำวิจัยครั้งนี้ ใน 2 ระดับที่ได้กล่าวมาข้างต้น โดยใช้ “ครัวเรือน” เป็นหน่วยในการวิเคราะห์

ในระดับกว้างของการเปลี่ยนแปลง ที่อยู่อาศัยในชนบทเริ่มต้นด้วย การเป็นสถานที่ดำรงชีวิต ที่สัมพันธ์กับการทำมาหาเลี้ยงชีพ¹ และมีการเปลี่ยนแปลงแบบวิวัฒนาการอย่างช้าๆมาเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบพัฒนาที่มีแบบแผนวิธีการด้วยตัวผู้ที่อยู่อาศัยเองและผู้ที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ยังไม่ถึงขั้นที่เป็นการเปลี่ยนแปลงแบบปฏิวัติ (Revolutionary) โดยที่การพัฒนานั้นในตัวเองเมื่ออยู่ในวงกว้างและในช่วงเวลาที่ยาวนานแล้วก็นับได้ว่าเป็นวิวัฒนาการด้วยเหมือนกัน จากที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติมาเป็น การแสวงหาและสร้างสรรขึ้นมา ด้วยประยุกต์วิทยาและเทคโนโลยี ตามชนิดและลักษณะของทรัพยากรที่เรามีอยู่ นำมาใช้เป็นวัสดุในการก่อสร้าง

ที่อยู่อาศัยในชนบทที่ไถ่ลงไปทำการศึกษา ยังคงมีพื้นที่กว้างขวางแวดล้อมด้วยธรรมชาติที่มนุษย์เราเข้าไปปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเพื่อพัฒนาควบคู่ไปกับวิวัฒนาการของที่อยู่อาศัย เป็น ชุมชนชนบท ที่อยู่ท่ามกลางเวียงสวนไร่นา อันเป็นที่ทำมาหากินแต่เดิม มีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติเป็นตัวกำหนดจัดระเบียบและสภาพต่างๆในสังคม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่ตั้งของชุมชน ลักษณะ รูปแบบของบ้าน ที่อยู่อาศัยที่มีการยกพื้นได้สูง วัสดุที่ใช้ก่อสร้างเดิมเป็นไม้ที่หาได้และมีอยู่ตามธรรมชาติ ลักษณะเก่าๆดั้งเดิมของที่อยู่อาศัยที่ปรากฏให้เห็นนี้เป็นไปตาม *ทฤษฎีแวดล้อมทางภูมิศาสตร์* มีบ้านอยู่ 39 หลังที่มีลักษณะเป็น บ้านแบบดั้งเดิมที่มีการใช้ประยุกต์วิทยาและวัสดุที่ใช้เทคโนโลยีบ้างแล้ว เช่น การใช้กระเบื้องมุงหลังคา โดยตัวบ้านเป็นไม้ ยกพื้นได้สูง จากการสำรวจบ้าน 98 หลัง ที่ครอบคลุมลักษณะโดยรวมของที่อยู่อาศัยในหมู่บ้าน แต่ลักษณะใหม่ๆ ที่ปรากฏเป็น บ้านแบบสมัยใหม่และบ้านแบบประยุกต์² ไม่สามารถอธิบายได้ด้วยทฤษฎีนี้

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นใหม่ๆ เริ่มต้นด้วย การเชื่อมต่อบริเวณพื้นที่ชุมชน และ ระหว่างหมู่บ้านชนบทกับเมือง ด้วยโครงข่ายการคมนาคมและการติดต่อสื่อสาร ที่นำมาซึ่งความสะดวกรวดเร็วในการเดินทาง และข้อมูลข่าวสารความรู้ที่ล้นเหลือถึงกันอย่างกว้างขวาง ทำให้เกิดรูปแบบที่แปลกใหม่ และวัสดุที่ไม่มีมาในพื้นที่กันแต่เดิม เชื่อมโยงกันได้ด้วย ความต้องการและการตอบสนองในการแลกเปลี่ยนซื้อขาย จัดจำหน่ายจากการผลิตในท้องถิ่นไปสู่อีกที่หนึ่ง เป็นความสัมพันธ์กันทางการผลิตและการบริโภค ระหว่างกลุ่มบุคคลหรือท้องถิ่นที่แตกต่างกันของสังคมในวงกว้าง อธิบายได้ด้วย *ทฤษฎีตัวกำหนดทางเศรษฐกิจ* ซึ่งกล่าวว่า สมาชิกของสังคมจะมีค่านิยม ทศนคติ รสนิยม และสภาพความเป็นอยู่อย่างไรขึ้นอยู่กับฐานะทางเศรษฐกิจของเขา² ดังนั้นการที่ บ้านแบบสมัยใหม่ ที่ปรากฏพบ 5 หลัง มีลักษณะแตกต่างจากบ้านแบบดั้งเดิมในสภาพความเป็นไปที่พ้นจากตัวกำหนดของสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ เช่น การมีพื้นบ้านที่ติดดินไม่ต้องยกขึ้นสูงในที่ลุ่ม แต่กันรั้วเป็นเชือกกันน้ำท่วม การใช้วัสดุไม่มีในท้องถิ่นนั้นแต่สามารถหามาได้จากที่อื่น การให้ความสำคัญกับลักษณะความงามที่แปลกแยกไปจากเดิม ล้วนเป็นไปได้ด้วยอำนาจของฐานะทางเศรษฐกิจ

ที่เหนือกว่าสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์นั้น อำนาจฐานะทางเศรษฐกิจในปัจจุบันนี้ ยังนำไปสู่ฐานะทางสังคมเมื่อมีผู้อื่นให้การยอมรับ เป็นสิ่งที่ส่งผลกระทบต่อส่วนหนึ่งของสังคม ไปยังส่วนอื่นๆ ซึ่งถูกกระทบตามไป ตามหลักทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ มองสังคมส่วนรวมเป็นระบบซึ่งประกอบด้วยส่วนต่างๆยึดเหนี่ยวและมีความสัมพันธ์กัน การเปลี่ยนแปลงอาจเกิดขึ้นหรือเริ่มต้นได้ในทุกส่วน การทำงานของกลไกที่เกี่ยวข้องเป็นผลให้สังคมอยู่ในสภาพ สมดุลเคลื่อนที่ (Moving Equilibrium)³ มีความสัมพันธ์กับการเกิด บ้านแบบประยุกต์ ดังที่จะกล่าวถึงต่อไป

¹ หัตถยา สายสุ, *บริบททางสังคม ใน บ้านไทย*, หน้า 25

² ดูความหมายของ บ้านแบบดั้งเดิม บ้านแบบประยุกต์ และ บ้านแบบสมัยใหม่ ได้ใน บทที่ 3 หัวข้อ 3.2 เรื่องเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

³ สุพิศดา สุภาพ, *สังคมวิทยา*, หน้า 120

⁴ *เรื่องเดียวกัน* หน้า 123

บ้านแบบประยุกต์ ที่มีลักษณะผสมผสาน หรือเป็นความใหม่ที่ปรับปรุงมาจากพื้นฐานของเก่าที่มีมาแต่เดิม เป็นความสมดุลเคลื่อนที่ ไม่มีลักษณะตายตัว มีความเปลี่ยนแปลงอยู่ภายใต้ระเบียบกฎเกณฑ์ ของโครงสร้างและหน้าที่ เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างและคิดค้น กำหนดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิต เห็นได้จากลักษณะของที่อยู่อาศัย 54 หลัง จากการสำรวจทำการวิจัย ประกอบกับข้อมูลจากแบบสอบถามความคิดเห็น และการสัมภาษณ์ พบว่า มีลักษณะต่างๆที่เกิดจากการปรับให้เข้ากับความต้องการใช้สอยและวัสดุที่มีอยู่เดิม หรือย้ายมาสร้างใหม่โดยเน้นที่ความแข็งแรงทนทานและอยู่ในงบประมาณที่มี ด้วยโครงสร้างที่เปลี่ยนแปลงไปจากไม้เป็นคอนกรีต เพื่อทำหน้าที่ตอบสนองต่อการใช้สอยตามความต้องการในเงื่อนไขและข้อจำกัด เป็นบ้านไม้ที่สร้างขึ้นใหม่จากการรื้อย้ายบ้านหลังเดิมที่เก่าแก่ทรุดโทรม ด้วยการนำวัสดุเดิมบางส่วนที่พอใช้ได้ และวัสดุที่ปรับปรุงซ่อมแซมได้คือพื้นไม้กระดาน เสาไม้ คานไม้ กรอบประตูหน้าต่าง เป็นต้น มาใช้ผสมผสานกับวัสดุใหม่ เป็นบ้านครึ่งตึกครึ่งไม้ หรือ บ้านตึกที่สร้างขึ้นใหม่จากปูนคอนกรีต แต่ได้ใช้ลักษณะเก่าของที่อยู่อาศัยเดิมคือเป็นบ้านชั้นเดียวยกพื้นสูง ใต้ถุนโล่ง หลังคาทรงจั่ว มีชายคายื่นออกมากันฝนสาด เป็นการปรับตัวตามสภาพสมดุลเคลื่อนที่ ใน *ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่* ซึ่งต่างไปจาก บ้านแบบสมัยใหม่ที่ให้ความสำคัญกับรูปแบบความสวยงามด้วยอำนาจของฐานะทางเศรษฐกิจ ที่เจ้าของผู้สร้างนำรูปแบบที่ตนเห็นว่าสวยมาจากบ้านผู้มีฐานะในเมือง ปลูกสร้างขึ้นด้วยกำลังทรัพย์ในขนาดที่ทำได้ อันเป็นการเปลี่ยนแปลงที่อยู่นอกเหนือ *ทฤษฎี* แนวล้อมทางภูมิศาสตร์และ *ทฤษฎี* โครงสร้างและหน้าที่ ที่ต้องไขว่คว้าปัญหาเข้ามาสังเคราะห์

ลักษณะของที่อยู่อาศัยในชนบทที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง *ผังบริเวณ* และ *ระยะถอยร่น* สามารถใช้ *ทฤษฎี* ว่าด้วยสาเหตุมาอธิบายความเป็นไปและเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ โดยที่พบว่า บ้านที่มีลักษณะเป็นบ้านแถวเรียงติดกันไปตามยาวของถนนโดยไม่มีพื้นที่บริเวณรอบบ้านด้านข้าง ซึ่งมีไม่มากนักในชุมชนชนบท นี้ มักจะใช้ประโยชน์ในกิจกรรมการค้าหรือการติดต่อธุรกิจ โดยอาศัยการคมนาคม บนถนนสายหลักของหมู่บ้าน เป็นเหตุให้บ้านเหล่านี้ ตั้งอยู่บนถนนสายหลัก มีระยะถอยร่นจากถนนพอสมควรไม่เกิน 5 เมตร พอที่จะจอดรถส่งของ วางของได้สะดวก นอกจากนี้ บ้านอื่นที่มีลักษณะเป็นบ้านเดี่ยวมีบริเวณโดยรอบ ปลูกสร้างขึ้นใหม่ ก็มักจะปลูกในระยะที่ห่างจากถนนไม่มากนัก ด้วยสาเหตุของความสะดวกในการเข้าถึงที่อยู่อาศัยกับถนนที่จะเชื่อมต่อกับภายนอก โดยปรากฏพบว่าบ้านหลังเก่าแบบดั้งเดิมจะอยู่ลึกเข้าไปห่างจากถนนมากกว่า 20 เมตร จนถึงระยะมากกว่า 100 เมตรจากถนน *ทฤษฎี* ว่าด้วยสาเหตุ นี้ กล่าวถึงปัจจัยหนึ่งว่า เป็นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลง⁴ ดังที่พบว่า บ้านที่ปลูกใหม่มักจะอยู่ใกล้ถนนด้วยสาเหตุเรื่องความสะดวกในการเข้าถึง ซึ่งจะโยงไปถึงการเปลี่ยนแปลงอื่นๆในด้านต่างๆ เช่น การขนส่งวัสดุจากพื้นที่อื่นที่อยู่ไกลออกไปแต่มีความสะดวกเนื่องจากสามารถเข้าถึงได้ง่าย มากกว่าจากพื้นที่ใกล้ๆแต่ไม่สะดวกในการเข้าถึง นี้จะนำไปสู่การแผ่อิทธิพลครอบคลุมของเมืองโดยมีถนนเป็นทางพาหนะ เกิดการเปลี่ยนแปลงอื่นๆติดตามมาอีกมากมายซึ่งจะไม่กล่าวถึงในที่นี้

อย่างไรก็ดี เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจริง เป็นสิ่งเนื่องมาจากปัจจัยหลายเหตุหลายประการ ไม่มีอะไรเกิดจากสาเหตุที่มีปัจจัยประการเดียวอย่างแท้จริงโคตรเดียว ดังนั้น *ทฤษฎี* ว่าด้วยสาเหตุ ปัจจัยหนึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนี้ เพียงประการเดียว ไม่สามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลงอย่างละเอียดได้⁵ ต้องใช้ *ทฤษฎี* อื่นๆเข้ามาประกอบ นอกจาก *ทฤษฎี* ใหญ่ 3 อันที่ได้กล่าวไปแล้ว คือ *ทฤษฎี* แนวล้อมทางภูมิศาสตร์ *ทฤษฎี* ตัวกำหนดทางเศรษฐกิจ และ *ทฤษฎี* โครงสร้างและหน้าที่ ยังมี *ทฤษฎี* ย่อยรวมกับ *ทฤษฎี* ว่าด้วยสาเหตุ เป็น 6 *ทฤษฎี* คือ *ทฤษฎี* ว่าด้วยกระบวนการ, *ทฤษฎี* วิวัฒนาการ, *ทฤษฎี* ความขัดแย้ง, *ทฤษฎี* จิตวิทยา สังคม และ *ทฤษฎี* การยอมรับสิ่งใหม่ ที่จะนำมาใช้ในการวิเคราะห์เกี่ยวกับ ที่อยู่อาศัยในชุมชนชนบท กับ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมนี้

⁴ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, *การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม* หน้า 61

⁵ *เรื่องเดียวกัน* หน้า 62

ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมปัจจุบัน ซึ่งเป็นไปด้วยความสลับซับซ้อน รวดเร็วด้วยอัตราเร่งที่ทวีขึ้นอย่างต่อเนื่อง พิจารณาชัดๆได้จากความสามารถในการเดินทาง และ ความสามารถในการผลิตวัสดุด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ สังคมที่เราอยู่ในปัจจุบันสามารถผลิตกระเบื้องมุงหลังคาออกมาได้เป็นหมื่นเป็นแสนแผ่น ในระยะเวลาที่ใช้ไม่นานเลย เทียบกับการทำกระเบื้องดินเผาเมื่อ 50 ปีที่แล้ว หรือการทำกระเบื้องไม้ที่ละแผ่น ก้อนหนานั้น ความรวดเร็วในเชิงปริมาณและความแตกต่างในเชิงคุณภาพ ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างมหาศาล ในชั่วอายุคน หนึ่ง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เราตระหนักได้อย่างชัดเจน ถ้าเราสังเกตและพิจารณาให้ดี คนรุ่นถัดมาแต่ละรุ่น จะมีการใช้ชีวิตที่แตกต่างจากคนรุ่นก่อน อย่างที่อาจจะ สื่อสารกันไม่เข้าใจเหมือนกับเมื่อหลายร้อยปีก่อน คนรุ่นหนึ่งกับอีกรุ่นหนึ่ง อาจจะไม่ต่างกันมากนัก แต่ในปัจจุบัน ช่วงเวลาไม่ถึงร้อยปี อาจทำให้ คนรุ่นหนึ่งกับอีกรุ่นหนึ่ง แตกต่างกันสิ้นเชิงทั้งใน ความคิด ความเห็น ทักษะ ค่านิยม ความต้องการ และความจำเป็นในวิถีการดำเนินชีวิต

ในส่วนของความคิดเห็น ทักษะและค่านิยมนั้น เราจะมาพิจารณากันในตอนท้าย ส่วนตอนนี้ เราจะมาดูกันถึงความต้องการและความจำเป็นในเรื่องที่เกี่ยวกับ ขนาด และ วัสดุก่อสร้าง ที่อยู่อาศัยในชุมชนชนบท ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมปัจจุบัน ต่อเนื่องจากเรื่อง รูปแบบบ้าน ลักษณะบริเวณและระยะถอยร่น ที่มีความแตกต่างกันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในระดับกว้าง ที่เราวิเคราะห์ด้วย ทฤษฎีใหญ่ ที่เป็นหลัก 3 อัน กับทฤษฎีย่อย อันที่ว่าด้วยสาเหตุ ถัดจากนี้ไปด้วย ทฤษฎีที่ว่าด้วยกระบวนการ ซึ่งกล่าวว่า สังคมนั้นต้องมีความมั่นคงโดยการเปลี่ยนแปลงจะเป็นไปตามแบบ อย่างธรรมชาติและเปลี่ยนไปสู่ความราบรื่น ในที่สุด ซึ่งมี 3 แบบ คือ ทฤษฎีเส้นตรง ทฤษฎีแบบวัฏจักร และ ทฤษฎีแนวโน้ม⁶

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่สังเกตได้ มีความเป็นไปได้ ด้วยทฤษฎีที่ว่าด้วยกระบวนการทั้ง 3 แบบ แบบที่เป็นทฤษฎีเส้นตรง คือ ความเป็นไปอย่างไม่หวนกลับ เช่น การอยู่อาศัยในพื้นที่ที่เป็นป่าตามธรรมชาติ ไม่มีการพัฒนาหรือไม่เกี่ยวข้องกับเมืองไม่มีคนเมืองเข้าไปเกี่ยวข้อง คงไม่มีที่จะหมุนย้อนกลับไปอีกแล้วนอกจากที่จะเป็นเส้นตรงเดินหน้าต่อไป แบบที่เป็นวัฏจักร คือ มีการเริ่มต้นไปสู่ความเจริญก้าวหน้าแล้วเสื่อมหายไปมีสิ่งใหม่เริ่มต้นขึ้นมา แล้วก็เข้าไปในกระบวนการอย่างเดียวกัน เช่น การอยู่อาศัยร่วมกับพ่อแม่บรรพการ ในตอนต้นของชีวิตที่เพิ่งเกิดมา เมื่อเติบโตเจริญวัยก็แยกครอบครัวออกไปสร้างบ้านเรือนใหม่หรือไม่ก็อาศัยอยู่ในเรือนเดิมจนกระทั่งพ่อแม่สิ้นชีวิตหรือตัวเองสิ้นชีวิตไป โดยในระหว่างนั้น คนรุ่นใหม่ ก็เกิดขึ้นคือลูกที่ได้อยู่อาศัยร่วมกับเรา เมื่อเติบโตเจริญวัย เป็นไปในกระบวนการอย่างเดียวกัน โดยที่มีบ้านที่อยู่อาศัย ทำหน้าที่ตอบสนองการใช้สอยดำรงชีวิตตามสภาพของการสว่างขึ้น ทรดโทรม เสื่อมสลาย เป็นวัฏจักรเช่นเดียวกัน แบบที่เป็นทฤษฎีแนวโน้ม คือ การเปลี่ยนจากความเป็นแบบหนึ่งไปสู่ความเป็นอีกแบบหนึ่ง เช่น การอยู่อาศัยในชุมชนชนบทเมื่อเวลาผ่านไปนานเข้าชุมชนชนบทนั้นไม่ใช่ชุมชนชนบทอีกแล้ว แต่กลายเป็นชุมชนเมืองด้วยการขยายตัวของประชากร และการพัฒนาเปลี่ยนรูปไปของชุมชน ที่มีความหนาแน่นมากขึ้น มีวัฒนธรรมแบบเมือง พฤติกรรมการค้าเนินชีวิตเปลี่ยนแปลงเป็นอีกแบบหนึ่งที่ไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงแบบเส้นตรง

ขนาดที่ดินและขนาดตัวบ้าน ที่อยู่อาศัยของคนรุ่นหนึ่งกับคนอีกรุ่นหนึ่ง เปลี่ยนแปลงไปตามโอกาสที่คนในรุ่นนั้นๆจะมีได้ตามความต้องการและความจำเป็น ถ้าประชากรในพื้นที่มีอัตราเพิ่มขึ้นอย่างไม่มียวันที่จะลดลง ขนาดของที่ดินที่บุคคล คนหนึ่งจะครอบครองได้ ก็ย่อมมีขนาดเล็กลงในแบบทฤษฎีเส้นตรง คือลดลงไปเรื่อยๆและมีแนวโน้มเป็นอีกแบบหนึ่งในที่สุด คือ การถือกรรมสิทธิ์ร่วมกันหลายคนในที่ดินผืนเดียวกัน ซึ่งส่งผลถึง ขนาดตัวบ้าน เมื่อของเก่าทรุดโทรมเสื่อมสลายไปหรือไม่เหมาะแก่การใช้สอย การสร้างขึ้นมาใหม่ก็จะ

⁶ เรื่องเดียวกัน หน้า 63

ถูกจำกัดโดยขนาดที่ดิน ส่งผลให้ต้องสร้างเล็กลงในที่ดินที่ถูกแบ่ง หรือไม่ก็สร้างใหญ่ขึ้นอยู่ร่วมกันในอาคาร เดียวบนที่ดินที่ถูกจัดรวม เป็นอาคารที่มี จำนวนชั้น หลายชั้นสูงขึ้นไป อันเป็นเรื่องในอนาคต

ในปัจจุบันที่ปรากฏพบ บ้านที่อยู่อาศัยในชุมชนชนบทนี้ โดยมีบ้านบนที่ดินน้อยกว่า 100 ตารางวา เพียง 13 หลัง จากการสำรวจบ้านในชุมชน 98 หลังคาเรือน มีบ้านบนที่ดิน 200 ตารางวาขึ้นไป ถึง 67 หลัง นั่นคือ ส่วนใหญ่มีที่ดินมากกว่า 200 ตารางวา ซึ่งเป็นขนาดใหญ่กว่าที่ดินของบ้านมาตรฐานทั่วไปในเมือง ที่จัดสรรขาย แต่มีขนาดเล็กลงจากที่ดินของคนรุ่นก่อนในอดีต หลังที่ได้จัดแบ่งเป็นแปลงย่อยให้กับลูก ๆ ขนาดของตัวบ้าน ส่วนใหญ่มีขนาด 50-150 ตารางเมตร ก็มีแนวโน้มเล็กลง ทราบจากการสัมภาษณ์เจ้าของ บ้านหลายรายที่ปลูกบ้านใหม่ในช่วงเวลาก่อนหน้านี้ไม่นาน

วัสดุที่ใช้ในการก่อสร้าง ที่เกี่ยวข้องกับลักษณะบ้านที่อยู่อาศัย ที่ได้จากการลงไปสำรวจนั้น เมื่อนำมา วิเคราะห์พบว่า บ้านส่วนใหญ่เกือบทั้งหมด ต้องพึ่งร้านค้าในการจัดหาจำหน่ายวัสดุที่จำเป็น ในการก่อสร้าง โดยไม่อาจพึ่งตนเองได้ในท้องถิ่นอย่างสมบูรณ์ การตัดไม้ที่มีอยู่มาปลูกสร้างบ้านเอง หรือการรื้อย้ายบ้านเก่า มาสร้างใหม่โดยไม่ต้องซื้อวัสดุเพิ่มจากภายนอก แม้กระทั่งการปลูกเรือนชานากระต๊อบ เพื่ออยู่อาศัยด้วยตนเอง เกือบเป็นไปไม่ได้ในปัจจุบัน ทั้งๆที่ในหมู่บ้านมีเกษตรกรรมสวนยางพารา มากกว่าครึ่งของประชากรครัวเรือน ที่มีอาชีพเกี่ยวข้องกับยางพารา มีไม้ยางพาราอายุเกินสิบปีมากมาย ก็ยังไม่อาจที่จะวิจัยพัฒนาเพื่อที่จะนำไม้ ยางพารามาปลูกสร้างบ้านได้ เพราะขาดเทคโนโลยีและการต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่จะนำเอาทรัพยากรที่มี อยู่มาใช้ในการพึ่งตนเอง เนื่องด้วยการทำสวนยางนี้เป็นเกษตรกรรมการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ต้องมีการลงทุน และพึ่งพาดูดกลืนภายนอกที่ไม่สามารถควบคุมได้ เกษตรกรได้แต่มุ่งที่ผลผลิตส่งขาย ไม่ได้คิดผลิตเพื่อใช้เอง จึงไม่ได้แสวงหาวิธีและกระบวนการปรับปรุงคุณภาพไม้ยางที่มีอยู่มาใช้ในการก่อสร้าง ซึ่งอาจทำได้ยาก และ อาจเห็นว่ามันคุ้มค่า การวิจัยครั้งนี้ไม่ได้มุ่งไปทางนั้น จึงจะไม่ขยายความในรายละเอียดไปกว่านี้

วัสดุหลังคาที่ใช้ในปัจจุบัน ส่วนใหญ่เกือบทั้งหมดมีกระเบื้องโยหินเป็นหลัก วัสดุนั่งที่ใช้ส่วนใหญ่ ใช้ผ้าไม้เป็นผนัง และก่ออิฐฉาบปูนเป็นผนัง มีปริมาณพอๆกัน เช่นเดียวกับ วัสดุพื้นที่ใช้ เป็นไม้ กับ คอนกรีต มีสัดส่วนประมาณครึ่งต่อครึ่ง วัสดุส่วนใหญ่เกือบทั้งหมดเป็นประคูปานไม้ มีประคูปานที่เป็นประคูละเอียด และประคูลูมิเนียม-กระจกอยู่เล็กน้อย หน้าต่างส่วนใหญ่เป็นหน้าต่างกรอบไม้-บานไม้ มีหน้าต่างกรอบ ไม้-บานกระจกอยู่เป็นจำนวนพอสมควรมีปริมาณรองลงมา และมีหน้าต่างกระจกอลูมิเนียมอยู่บ้างไม่มาก โครงสร้างหลักของบ้าน ที่เป็นไม้ ยังมีจำนวนมากกว่า ที่เป็นคอนกรีต โดยที่ บ้านแบบสมัยใหม่ ทั้งหมดมีโครงสร้างเป็นคอนกรีต บ้านแบบประยุกต์มีทั้งที่เป็นคอนกรีตและเป็นไม้ บ้านแบบดั้งเดิมมีโครงสร้างเป็นไม้ นอกจากห้องน้ำ-ส้วม มักจะเป็นคอนกรีตที่สร้างใหม่ที่หลัง ช่วงประมาณไม่เกิน 30 ปีที่ผ่านมาแม้บ้านจะมีอายุเกิน 60 ปีแล้ว ที่มาของวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างบ้านใหม่ ไม่มีวัสดุก่อสร้างที่ผลิตขึ้นมาเองในท้องถิ่น

ส่วนรั้วบ้าน เป็นที่น่าสังเกตว่าบ้านส่วนใหญ่ยังคงไม่ได้ทำรั้ว คงมีทำรั้วเฉพาะบ้านไม้ที่หลังสร้างใหม่ อยู่ติดถนน ถ้าเราใช้ ทฤษฎีที่ว่าด้วยสาเหตุ มาวิเคราะห์ ปัจจัยหนึ่งที่เป็นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลง เราจะ เห็นว่ามีปัจจัยหนึ่งที่เป็นสาเหตุ ได้หลายประการหลายปัจจัย เช่น กรณีของรั้วบ้าน มีสาเหตุที่ทำให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงคือความปลอดภัย อันเนื่องมาจากการเข้าถึงตัวบ้านได้ง่ายเพราะอยู่ติดถนน บ้านที่สร้างใหม่จึงมี รั้วเหล็ก หรือคอนกรีต-อิฐบล็อก แต่บ้านหลายหลังติดถนนที่มีอยู่เดิม ก็ไม่ได้สร้างรั้ว เพราะฉะนั้นปัจจัยของ การเปลี่ยนแปลงอีกประการหนึ่งคือบ้านนั้นต้องอยู่ในฐานะที่จะสร้างรั้วใหม่ด้วย ถ้าไม่มีฐานะและไม่คิดสร้าง ก็ไม่มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในส่วนนี้ และ ถึงแม้ว่ามีฐานะแต่ไม่คิดสร้าง ด้วยเห็นว่าไม่จำเป็น หรือมีค่านิยม ที่ต่างกันไป มีความมั่นคงปลอดภัยด้วยสภาพแวดล้อมความเป็นมิตร ความวางใจได้รอบคอบในความปลอดภัย ของทรัพย์สิน ก็อาจจะไม่สร้างรั้วก็ได้ ดังนั้น การวิเคราะห์จึงต้องใช้ทฤษฎีหลายทฤษฎีมาประกอบกัน ดังที่จะแสดงในเนื้อหาต่อไป

ทฤษฎีวิวัฒนาการ กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมจะเป็นไปอย่างช้าๆ ค่อยๆ ไป โดยมีการสะสม
 เพิ่มพูนสลับซับซ้อนเพิ่มขึ้น และมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา โดยมี 2 แนวความคิด คือ วิวัฒนาการ
 สายเดี่ยว (Unilinear evolution) และ วิวัฒนาการหลายสาย (Multilinear evolution)

ทฤษฎีความขัดแย้ง กล่าวว่า สังคมต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทุกขณะ ทุกสังคม มีความขัดแย้งอยู่ตลอดเวลา
 พื้นฐานส่วนต่างๆ ในสังคมสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ขึ้นอยู่กับ สมาชิกในสังคมสามารถบีบบังคับ เอา
 ใจเอาเปรียบ มีผลประโยชน์เหนือกว่าสมาชิกอื่นๆ ทฤษฎีจิตวิทยาสังคม กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทาง
 สังคม อาจไม่เกิดขึ้นถ้าปราศจากการเปลี่ยนแปลง บุคคลลึกลับ ซึ่งอาจแบ่งได้เป็น บุคคลลึกลับของคนที่รู้จัก
 ประสานประโยชน์ (manipulative) ก้าวร้าว (aggressive) เฉื่อยชา (passive) ทะนุถนอม (succorant
 - nurturant) ทฤษฎีการยอมรับสิ่งใหม่ กล่าวว่า บุคคลมีความแตกต่างกันด้านบุคลิกภาพ ความรู้ความ
 เข้าใจ ทศนคติและค่านิยม จะยอมรับสิ่งใหม่เร็วหรือช้าแตกต่างกัน นี่เป็นตัวการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ⁷
 ทฤษฎีย่อยๆ เหล่านี้ จะได้นำมาประกอบกันใช้ในการวิเคราะห์เชิงบริบท (Contextual Analysis) ดังนี้

การใช้สอยเนื้อที่ภายในบ้าน และ การใช้สอยเนื้อที่ภายนอก/รอบ ๆ บ้าน จากการสำรวจมานั้น
 พบว่า การใช้สอยเนื้อที่ภายในบ้านในกิจกรรมอื่น ๆ นอกจากการพักอาศัย มีไม่มากนัก ซึ่งเป็นการใช้ประกอบ
 การค้า และมีการประกอบอุตสาหกรรมในครัวเรือนอยู่เล็กน้อย ส่วนการใช้สอยเนื้อที่ภายนอกและรอบ ๆ บ้าน
 มีการใช้ประโยชน์ในเนื้อที่ที่กว้างขวาง อย่างหลากหลาย ทั้งสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต กิจกรรมในอาชีพ และ
 ที่ไม่เกี่ยวข้องกับอาชีพ เช่น เกษตรกรรมเพื่อขาย ผักสวนครัวเพื่อบริโภค ที่กักเก็บน้ำเพื่อการอุปโภค ที่เก็บ
 เครื่องมืออุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบอาชีพ ที่จอดรถยนต์ยานพาหนะ เป็นต้น สิ่งต่างๆ เหล่านี้มีการ
 เปลี่ยนแปลงไปอย่างสะสมเพิ่มพูนในทางเพิ่มขึ้นและลดลง สลับซับซ้อนขึ้นเนื่องจากวิถีการดำเนินชีวิตของคน
 เปลี่ยนไป เป็นวิวัฒนาการสายเดี่ยวที่เกิดขึ้นในตัวบุคคลและครอบครัวเมื่อเวลาผ่านไป และ เป็นวิวัฒนาการ
 หลายสายที่เกิดขึ้นกับบุคคล ครอบครัว ไปถึงชุมชนและสังคมทั่วไป ส่งผลให้ การใช้สอยเนื้อที่ของบ้านที่อยู่
 อาศัย เปลี่ยนแปลงไปโดยมีความขัดแย้งแฝงอยู่ภายใน เช่น เกษตรกรรมเพื่อขายกับเพื่อบริโภคเองนั้นมึ
 ความขัดแย้งกันมาก การใช้เนื้อที่ปลูกพืชเพื่อขายในระบบเศรษฐกิจนี้ ไม่สามารถทำในรูปแบบเดียวกับการ
 ปลูกเพื่อบริโภคได้เนื่องจากต้องคำนึงถึงความคุ้มทุน การมีระบบจัดการที่มีประสิทธิภาพ และการให้ผลผลิตที่
 ตลาดต้องการ มีตัวอย่างจริงที่ไม่ได้เกิดขึ้นในหมู่บ้านนี้ คือ เกษตรกรผู้ปลูกเองไม่รับประทานพืชผลที่ตนปลูก
 ขายเพราะ กลัวพิษจากสารเคมีร้ายแรงที่ต้องใช้เพื่อให้ผลผลิตออกมาสวยงามลู่ดี นำรับประทานเป็นที่ต้องการ
 ของตลาด การปลูกพืชผักไว้บริโภคเองจึงต้องแยกขาดจากการปลูกเพื่อขาย ใช้พื้นที่ร่วมกันไม่ได้

การใช้เนื้อที่ในบ้านสำหรับเก็บเครื่องมืออุปกรณ์ประกอบอาชีพ ก็มีความเปลี่ยนแปลงไปตามลักษณะอาชีพ
 และ สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป คนรุ่นใหม่ไม่น้อยทั้งอาชีพเกษตรกรรมไปประกอบอาชีพรับจ้าง หรือ ค้าขาย
 เพิ่มขึ้น สถานที่ประกอบอาชีพอยู่ห่างออกไปไกลขึ้น เครื่องไม้เครื่องมือในการประกอบอาชีพเปลี่ยนแปลงไป

การใช้ที่สำหรับจอดรถยนต์ก็เป็นสิ่งที่จำเป็นเกิดขึ้นมาในระยะหลัง โดยเมื่อก่อนนี้ 30-40 ปีที่ปลูกบ้าน
 มา ไม่มีความจำเป็นและคงไม่ต้องคิดถึงที่จอดรถยนต์ที่ต้องดูแลในฐานะเป็นทรัพย์สินราคาแพง และจำเป็น
 ต้องใช้เพื่อการเดินทางบ้างเพื่อตอบสนองความต้องการอื่นบ้าง

เข้ากับทฤษฎีจิตวิทยาสังคม ที่เป็นเรื่องของการเปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพ ด้วยการประสานประโยชน์ในแนวที่
 ต่างไปจากเดิม เน้นการตอบแทนทางเศรษฐกิจและการยกระดับฐานะทางสังคมมากกว่าการช่วยเหลือแลกเปลี่ยนแบบ
 เปลี่ยนแบบ “เอาแรง” เข้าช่วยกันและนับถือกันด้วยอาวุโสไม่ใช่ฐานะการเงิน

⁷ เรืองเดียวกัน หน้า 66-90

นอกจาก การเพิ่มพูนความสลับซับซ้อน การเกิดความขัดแย้ง และ การเปลี่ยนแปลงบุคคลิกภาพ ที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลง แล้วยังมี การยอมรับสิ่งใหม่ ที่เป็นตัวการทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลง อีกอันหนึ่ง โดยการยอมรับสิ่งใหม่นี้ เป็นสิ่งกำหนดเกี่ยวกับระยะเวลาที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลง และ จุดที่จะมีการเปลี่ยนแปลงก่อนก็คือที่ที่มีการยอมรับสิ่งใหม่ได้ง่ายและเร็วกว่าที่ที่มีการเมินเฉย ซึ่งเป็นเรื่องของทัศนคติและค่านิยม อันเกี่ยวข้องในด้านของปัจจัยทางสังคม ที่จะกล่าวถึงต่อไป

ทั้งหมดเกี่ยวกับ ลักษณะของที่อยู่อาศัยในชนบทกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม นี้ ได้วิเคราะห์ ในกรณีศึกษาเฉพาะ หมู่บ้านชุมชนแห่งหนึ่ง ซึ่งเป็นชนบทอยู่ใกล้เมือง ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคม อันเนื่องมาจากการขยายความเจริญของเมือง และ ความเปลี่ยนแปลง เนื่องจากการพัฒนาอุตสาหกรรม ในพื้นที่ใกล้เคียงโดยรอบมีระยะห่างออกไปประมาณ 10-30 กิโลเมตร ให้ความเดินทางด้วยถนนที่ขยายเครือข่ายและปรับปรุงผิวการจราจรในช่วงก่อน 4-5 ปี ไม่นานมานี้ ด้วยเวลาไม่ถึงครึ่งชั่วโมงก็เดินทางไปยังแหล่งงานหรือย่านความเจริญในที่ต่างๆโดยรอบได้ ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงของ การใช้สอยเนื้อที่บ้านในกิจกรรมดำเนินชีวิตกับที่อยู่อาศัย อันเนื่องมาจากปัจจัยทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยรวมย้อนกลับมาถึง การเปลี่ยนแปลงในรูปแบบของบ้าน ที่วิเคราะห์ได้ด้วยทฤษฎีแนวคิดทางภูมิศาสตร์ ทฤษฎีตัวกำหนดทางเศรษฐกิจ และทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ รวมถึง การเปลี่ยนแปลงในผังบริเวณ ระยะถอยร่นขนาดที่ดิน ขนาดตัวบ้าน วัสดุที่ใช้ก่อสร้างบ้าน และ การใช้สอยเนื้อที่ภายในบ้าน/ภายนอกรอบๆ บ้าน ที่วิเคราะห์โดย ทฤษฎีว่าด้วยสาเหตุ ทฤษฎีกระบวนการ ทฤษฎีวิวัฒนาการ ทฤษฎีความขัดแย้ง ทฤษฎีจิตวิทยาสังคม และ ทฤษฎีการยอมรับสิ่งใหม่

การใช้ทฤษฎีต่างๆ เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม มาวิเคราะห์อธิบายสิ่งต่างๆ ดังที่ได้กล่าวมานี้ เริ่มต้นในมุมมองระดับกว้าง มาสู่มุมมองในระดับที่แคบลง ในแต่ละประเด็นเกี่ยวกับลักษณะของที่อยู่อาศัย และนำไปสู่ความหลากหลายหลายมากขึ้น โดยจะได้พิจารณาเกี่ยวข้องกับปัจจัยทางสังคมในหัวข้อถัดไป

5.2 ความเกี่ยวข้องของปัจจัยทางสังคมกับลักษณะที่อยู่อาศัยในชุมชนชนบท

การวิเคราะห์ความเกี่ยวข้องของปัจจัยทางสังคมกับลักษณะที่อยู่อาศัยในชุมชนชนบท นี้ ยังคงใช้ ทฤษฎีหลัก 3 ประการ และทฤษฎีย่อย 6 ข้อ ที่ได้ใช้ในการวิเคราะห์ประเด็นต่างๆของหัวข้อที่แล้ว เนื่องจาก ทฤษฎี ที่ยกมาทั้ง 9 เป็นทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมทั่วไป ที่ได้คิดมาว่าเกี่ยวข้องที่จะใช้ กับเรื่อง ที่ทำการวิจัยนี้ และสามารถตอบสนองวัตถุประสงค์ในการวิจัยได้ ด้วยการวิเคราะห์เชิงบริบท

ในการวิเคราะห์ปัจจัยทางสังคม จะนำข้อมูลที่แยกประเด็นไว้จากการรวบรวมเก็บมาพิจารณา โดยรวมเป็นเนื้อหาที่สัมพันธ์ติดต่อกันไป เนื่องจาก ปัจจัยทางสังคม คือ สถานภาพและบทบาททางสังคม เป็นสิ่ง ที่มีความสัมพันธ์กัน ในความเป็นจริง ไม่สามารถแยกออกจากกัน ด้วย สถานภาพเป็นสิ่งที่กำหนดบทบาท ที่มีในสังคม และ บทบาททางสังคมก็เป็นสิ่งที่แสดงออกซึ่งสถานภาพในสังคมนั้นเอง ดังนั้น ปัจจัยต่างๆเนื่อง มาจากสถานภาพ บทบาท และค่านิยม จะนำมาวิเคราะห์รวมกัน โดยจะขยายผลในเรื่อง ค่านิยม ด้วยรายละเอียดเพิ่มเติมที่ได้มาจากการสัมภาษณ์ในภายหลัง ส่วนในตอนนี้ มีหัวข้อที่เป็นปัจจัยต่างๆทางสังคม คือ สถานะการครอบครองที่อยู่อาศัย ภูมิสำเนาเดิมของผู้ครอบครอง การโยกย้ายถิ่นที่อยู่อาศัย ระยะเวลาที่ได้ อาศัยอยู่บ้านหลังนี้ การก่อสร้างปรับปรุงบ้านที่เคยมีมา ระบบการก่อสร้างที่ใช้ จำนวนผู้อยู่อาศัยในบ้าน การประกอบอาชีพของผู้อยู่อาศัย รายได้ของครอบครัว และความพึงพอใจในบ้านที่อยู่ปัจจุบัน

ปัจจัยต่างๆทางสังคมในการวิจัยนี้ แบ่งด้วยหัวข้อเป็นคอนตามแบบสอบถามได้ 3 คอน คือ

ตอนที่ 1 เกี่ยวกับผู้ครอบครอง สถานะการครอบครองที่อยู่อาศัย พบว่าเกือบทั้งหมดของที่อยู่อาศัยในชุมชน หมู่บ้านนี้ ครอบครองโดยเจ้าของบ้านเองหรือไม่ก็เป็นบุตร/คู่ครองของเจ้าของบ้าน ภูมิสำเนาเดิมของเจ้าของบ้านส่วนใหญ่ เกือบทั้งหมดอยู่ที่นี้ มีเพียง 4 ราย ที่โยกย้ายจากที่อื่นมา ระยะเวลาอาศัยอยู่บ้านหลังนี้ ผู้อยู่มาน้อยกว่า 10 ปี มีไม่มาก เป็นผู้ที่อยู่อาศัยในบ้านปลูกใหม่ย้ายมาจากบริเวณเดียวกัน ที่ใกล้เคียงกับที่ ตั้งบ้านเดิม ผู้ที่มีระยะเวลาที่อาศัยอยู่บ้านหลังนี้ เกิน 20 ปี มีจำนวนมากถึง 92 ราย จากข้อมูลที่ได้มา 130 ราย โดยเมื่ออาศัยอยู่ในบ้านที่อยู่หลังนี้ มีการปรับปรุงก่อสร้าง-ซ่อมแซมบ้าน หนึ่งครั้งบ้าง สองครั้งบ้าง สามครั้งและเกินกว่าก็มี มีบ้านที่ยังไม่เคยปรับปรุง 40 หลัง บ้านที่เคยปรับปรุงครั้งเดียวมี 57 หลัง บ้านที่ เคยปรับปรุงมากกว่า 1 ครั้ง มี 33 หลัง ทั้งหมด 130 หลัง มีการปรับปรุง 90 หลัง นับรวมจำนวนการ ปรับปรุงทั้งหมด 123 ครั้ง เป็นการจ้างงานตนเองและญาติในการปรับปรุงซ่อมแซม 5 ครั้ง การจ้างเหมา ก่อสร้าง 37 ครั้ง และเป็นการจ้างช่าง/แรงงานก่อสร้างปรับปรุง 81 ครั้ง การจ้างช่าง/แรงงาน ส่วนใหญ่ เป็นผู้ที่อยู่ในหมู่บ้านนี้เอง

ตอนที่ 2 เกี่ยวกับผู้อยู่อาศัยในครอบครัว จำนวนผู้อยู่อาศัยในบ้าน 130 หลังคาเรือน ได้ข้อมูลจากแบบสอบถาม ทราบว่ามี 509 คน อยู่ในฐานะพ่อแม่ของผู้ครอบครองบ้าน 26 คน อยู่ในฐานะสามีภรรยา 85 คน อยู่ในฐานะลูก 171 คน มีลูกเขยหรือลูกสะใภ้ 32 คน อยู่ในฐานะหลาน 54 คน และ อยู่ในฐานะญาติ 11 คน และ มีสมาชิกบางคนเป็นเด็กโตย้ายไปชั่วคราวเพื่อเรียนต่อที่อื่น ไม่ได้รวมอยู่ในนี้ ส่วนผู้ที่ทำงาน ประกอบอาชีพมีอยู่ 274 คน เป็นเกษตรกร 137 คน ซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัว 82 คน จาก 130 ครัวเรือน เป็นผู้ประกอบอาชีพอื่น 122 คน ซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัว 35 ครัวเรือน จาก 130 ครัวเรือน ไม่ทราบรายละเอียดอีก 15 คน ผู้ที่ประกอบอาชีพแล้ว เหล่านี้ ที่ทำงานมาเกิน 10 ปี มี 161คน ทำงานไม่ถึง 10 ปี มี 98 คน มีรายได้รวมกันในครอบครัว เหลือเงินเก็บออม 10 ครัวเรือน มีรายได้ไม่พอใช้จ่าย 23 ครัวเรือน

ตอนที่ 3 เกี่ยวกับค่านิยมทางสังคมของผู้ครอบครองที่อยู่อาศัย ในความพึงพอใจ และ ทิศนะของ การเปลี่ยนแปลงของที่อยู่อาศัย กับ เหตุและผลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น อันเป็นเรื่องที่ซับซ้อนและลึกซึ้ง ค่อนข้างเป็นนามธรรม จึงต้องทำการสัมภาษณ์ตัวอย่างกลุ่มเป้าหมายเพิ่มเติม เพื่อให้ได้รายละเอียดข้อมูลที่ลึกซึ้ง ตรงประเด็นที่ต้องการ มีรายละเอียดหลายประการ จะกล่าวรวมกันในการวิเคราะห์เรียงลำดับจากข้อมูลตอนที่ 1 ไปจนถึงตอนที่ 3

เรื่องความเกี่ยวข้องของปัจจัยทางสังคมกับลักษณะที่อยู่อาศัยในชุมชนชนบท นั้น เป็นสิ่งที่มี นัยยะสำคัญในตัวมันเอง คือ ชุมชนชนบท เป็นสังคมที่มีความผูกพันกันท้องถิ่น เป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับ ผืนดิน เพื่อสนองความต้องการพื้นฐานด้านที่อยู่อาศัยและการทำเกษตรกรรมเพื่อการบริโภค เป็นส่วนใหญ่⁸ ลักษณะที่อยู่อาศัย จึงเกี่ยวข้องกับปัจจัยทางสังคม ว่ามีคุณสมบัติอะไรที่เป็นปัจจัยทางสังคมของชุมชนชนบท ที่ปรากฏออกมา มีอิทธิพล ส่งผลให้ที่อยู่อาศัยมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างไปจาก ปัจจัยทางด้านอื่นที่ไม่ใช่ปัจจัยทางสังคม เช่น ปัจจัยทางกายภาพ ซึ่งโดยตัวมันเองก็แยกไม่ออกจากลักษณะรูปแบบของบ้านที่อยู่อาศัย ฯลฯ และส่งผลโดยตรง คือ วัสดุก่อสร้าง ย่อมเกี่ยวข้องกับโดยตรงกับ ลักษณะของสิ่งก่อสร้าง เป็นต้น ปัจจัยทางเศรษฐกิจ อาจจะมี ความเกี่ยวข้อง กับ ปัจจัยทางสังคม ค่อนข้างมากในปัจจุบัน เพราะสังคมชนบทได้เดินเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจทุนนิยม มีเงินตราเป็นสื่อในการแลกเปลี่ยนอย่างไม่สามารถปฏิเสธได้ สังคมจึงตกอยู่ในระบบเศรษฐกิจเต็มตัว สิ่งที่แตกต่างกันของสังคมในระบบเศรษฐกิจ ก็คือ เศรษฐกิจในโลกนี้มีอยู่ไม่ที่ระบบและทุกระบบ ดูเหมือนจะเป็นวัฏธุนิยมด้วยกันทั้งสิ้น แต่สังคมนั้นมีความหลากหลายแตกต่างกันไปนับไม่ถ้วนและผสมผสานไปด้วยความเป็นจิตนิยมอยู่ไม่น้อย เช่น เรื่องความคิดเห็นและทัศนคติ เป็นเรื่องของจิตนิยมทางสังคมมากกว่าเรื่องทางเศรษฐกิจ ซึ่งจะไม่กล่าวในรายละเอียดแต่จะชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างที่จะทำให้ ปัจจัยทางสังคม มีอิทธิพลพ้นจากเขตแดนของปัจจัยทางเศรษฐกิจเท่านั้น เพื่อที่จะได้ทำการวิเคราะห์ต่อไปในปัจจัยทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับลักษณะของที่อยู่อาศัยได้อย่างชัดเจน

ลักษณะที่อยู่อาศัยในชุมชนชนบทตามที่วิเคราะห์ถึงในหัวข้อ 4.1 ที่ผ่านมา มีความเกี่ยวข้องกับปัจจัยทางสังคมที่ได้อธิบายมา โดยเข้าไปเกี่ยวข้องกับปัจจัยทางเศรษฐกิจของครอบครัวเล็กน้อย เริ่มที่ปัจจัยทางสังคมอันแรกคือ *สถานะการครอบครองที่อยู่อาศัย* ย่อมมีอิทธิพลต่ออำนาจการตัดสินใจกระทำการใดๆ ในที่อยู่อาศัยของคนที่เป็นเจ้าของมากกว่าคนที่เช่าอยู่ ทั้งในเรื่องการกำหนดรูปแบบบ้านที่ก่อสร้าง หรือปรับปรุงต่อเติม การเลือกวัสดุที่ใช้ตามความพอใจ การใช้สอยเนื้อที่ภายในและภายนอกบ้านที่อยู่ในขอบเขตไม่ละเมิดต่อผู้อื่น และการเลือกที่จะใช้ระบบการก่อสร้างที่ตนประสงค์ ซึ่งในชุมชนหมู่บ้านที่เข้าไปทำการวิจัยนี้ มีผู้อยู่ในสถานะผู้เช่าอยู่เพียงรายเดียว จึงตัดสินใจลงไปได้ว่า บ้านแทบจะทุกหลังในหมู่บ้านนี้ น่าจะมีผู้มีอำนาจตัดสินใจกระทำการที่เกี่ยวกับลักษณะของที่อยู่อาศัย พอสมควรตามกำลังทรัพย์และความพึงพอใจของผู้ครอบครองที่อยู่อาศัยนั้น ตามทฤษฎีที่ว่าด้วยสาเหตุ คือ ถ้ามีปัจจัยหนึ่งปัจจัยใดเป็นสาเหตุก็จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปด้วยปัจจัยนั้น และ ทฤษฎีจิตวิทยาสังคม คือ มีการเปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพ เช่น ทัศนคติและค่านิยมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งลักษณะของที่อยู่อาศัยก็จะเป็นไปตามทัศนคติและค่านิยมของเจ้าของ นั้น *ภูมิสำเนาเดิม* ที่อยู่ที่นี้เอง กับ *การโยกย้าย* มาจากที่อื่น ก็ให้ความรู้สึกต่ออิทธิพลในความผูกพัน ที่ต่างกัน ส่งผลถึงทัศนคติและค่านิยม ตามทฤษฎีที่ว่าด้วยสาเหตุ และมีบทบาทกำหนดลักษณะของที่อยู่อาศัย ประกอบกับปัจจัยอื่นๆ ซึ่งจะส่งผลอย่างไร ขึ้นอยู่กับความสำคัญและบทบาทของปัจจัยอื่นนั้น ตามทฤษฎีจิตวิทยาสังคม

⁸ นรงค์ ศรีสวัสดิ์, ความสำคัญของเกษตรกรรมต่อการจัดที่อยู่อาศัยในชนบท หน้า 44

ภูมิสำเนาเดิม การโยกย้ายถิ่นที่อยู่อาศัย และ *ระยะเวลาที่อยู่อาศัยในบ้านนี้* เป็นปัจจัยที่มีความเกี่ยวพันกันในระดับหนึ่ง ซึ่งเกี่ยวข้องกับผลถึงลักษณะการใช้สอย เห็นชัดในกรณีของบ้านที่ครอบครองโดยผู้เช่าอาศัยอยู่ ซึ่งไม่ได้มีภูมิสำเนาอยู่ที่นี้ มีการโยกย้ายที่อยู่อาศัยมาหลายครั้ง มีระยะเวลาที่มาอยู่อาศัยในบ้านนี้ ยังไม่นานนัก ด้วยเหตุปัจจัยหลายประการที่กล่าวมา และยังมีปัจจัยอื่นที่สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เกิดจากปัจจัยเหล่านี้ ปรากฏว่าผู้ครอบครอง ได้ใช้บ้านสำหรับการพักอาศัยเป็นหลักโดยมิได้ใช้ประโยชน์ทางค้ำอื่นอย่างกว้างขวาง เช่น ไม่ได้ใช้ในการประกอบอาชีพที่ถาวร การปลูกพืชหรือต้นไม้ให้ผลในระยะยาว เป็นต้น การที่ผู้ครอบครองไม่ได้เป็นเจ้าของบ้าน หนุนด้วยปัจจัยอื่น ที่สอดคล้องกับสถานการณ์ในทางเดียวกันนี้ สิ่งที่คุณครอบครองทำได้ก็คือการดูแลที่อยู่อาศัยเพื่อรักษาสภาพที่ดีไว้ในปัจจุบัน และใช้สอยพื้นที่บ้านตามที่มีโดยไม่ก่อสร้างต่อเติม เพราะอาจจะไม่คุ้มค่าและขัดกับความประสงค์ของเจ้าของบ้านผู้ให้เช่า

ฉะนั้น การปรับปรุงก่อสร้างเพิ่มเติม ซึ่งเป็นเรื่องทางกายภาพที่ส่งผลถึงลักษณะของที่อยู่อาศัย ก็เกี่ยวข้องกับปัจจัยทางสังคม ดังที่กล่าว คือ ขึ้นอยู่กับ สถานภาพของผู้ครอบครองที่อยู่อาศัย ซึ่งประกอบไปด้วยปัจจัยหลายประการ และมีบทบาทในการกำหนดรูปแบบ เลือกวัสดุก่อสร้าง และ เลือกกระบวนการก่อสร้าง หรือวิธีการให้ได้มาตามแต่โอกาสและขอบเขตที่จะกระทำได้ โดยที่ผู้ที่มีภูมิสำเนาอยู่ที่นี้ และอาศัยอยู่ในชุมชนนี้นานแล้ว ก็มีแนวโน้มว่าจะใช้ ช่าง/แรงงาน ก่อสร้าง ที่อยู่ในหมู่บ้านหรือในท้องถิ่นนี้ ซึ่งมีข้อมูล จากการสัมภาษณ์หลายราย พบบ้านหลายหลังใช้ช่างก่อสร้างคนเดียวกันที่อยู่ในหมู่บ้านนั้นเอง และได้แรงงานก่อสร้างจากการจ้างวานเพื่อนบ้าน ที่มีอาชีพหลักทำการเกษตรและมีอาชีพรองเป็นช่างก่อสร้างตามโอกาสที่มี

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในการวิเคราะห์ปัจจัยทางสังคมกลุ่มนี้ ที่เป็นหลักก็คือทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ ซึ่งชี้ให้เห็นถึง ระบบที่ส่วนประกอบต่างๆ มีการยึดเหนี่ยวและสัมพันธ์กัน ไม่ว่าจะเป็น สถานะการครอบครอง คือความเป็นเจ้าของ กับภูมิสำเนาเดิมของผู้ครอบครองและการโยกย้ายถิ่นฐานของผู้อยู่อาศัย แต่ละอันก็เป็นส่วนประกอบอยู่ในระบบปัจจัยทางสังคม ซึ่งมีการยึดโยงกัน และมีความสัมพันธ์ร่วมกันในการกำหนด สถานะของบุคคล การเปลี่ยนแปลงอาจเริ่มต้นขึ้นได้ในทุกส่วน และส่งผลสะท้อนไปยังส่วนอื่นๆ เช่น การเปลี่ยนไปจากภูมิสำเนาเดิม ก็คือ การโยกย้ายถิ่นฐาน ซึ่งอาจจะเปลี่ยนแปลงความเป็นเจ้าของ การเปลี่ยนแปลงความเป็นเจ้าของ อาจทำให้ต้องโยกย้ายถิ่นฐาน เป็นการออกจากภูมิสำเนาเดิมไป สังคมจะมีโครงสร้างทำหน้าที่ต่างๆ เป็นผลให้ สังคมอยู่ในสภาพ สมดุลเคลื่อนที่ นั่นคือมีการเปลี่ยนแปลงเป็นธรรมดา ด้วย สถานภาพ ซึ่งเป็นตัวกำหนดโครงสร้าง บอกตำแหน่งฐานะของผู้ครอบครองที่อยู่อาศัย แสดง บทบาท คือการทำหน้าที่ ดำเนินการต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการซ่อมแซม ปรับปรุง ต่อเติม ก่อสร้าง รวมไปถึงการใช้สอยที่อยู่อาศัย

ทฤษฎีย่อย ประกอบการวิเคราะห์ปัจจัยทางสังคม นี้ มี *ทฤษฎีที่ว่าด้วยสาเหตุ* ซึ่งก็ทราบกันอยู่แล้วว่า ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นล้วนมีสาเหตุ ในเรื่องปัจจัยทางสังคม ที่วิเคราะห์ได้ด้วยทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า มีการส่งผลสะท้อนไปยังส่วนอื่นๆในระบบ จึงเป็นการไม่ยากที่จะบอกว่ามีอะไรเป็นสาเหตุ เพราะทุกอย่างที่เปลี่ยนแปลง ล้วนเป็นสาเหตุได้ เมื่อจะอธิบายการเปลี่ยนแปลงอย่างละเอียด ก็ต้องมีทฤษฎีที่ว่าด้วยกระบวนการมาประกอบ ให้เห็นว่า กระบวนการเปลี่ยนแปลงนั้น มีความเป็นมาและเป็นไปอย่างไร เช่น ภูมิสำเนาสามารถใช้เป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงไม่ว่าจะเป็น แบบเส้นตรง คือ ย้ายไปแล้วไม่ย้ายกลับ แบบวัฏจักรคือเกิดที่นี้ย้ายไปอยู่ที่ไหนแล้วก็ย้ายกลับมา หรือ แบบแนวโน้มคือย้ายกลับมาที่เดิมก็ไม่เหมือนเดิมแล้วทั้งสถานที่และตัวบุคคล มีทฤษฎีวิวัฒนาการเข้ามาประกอบด้วย ว่าความเปลี่ยนแปลงนั้น เป็นวิวัฒนาการสายเดียวคือการผ่านประสบการณ์ต่างๆโดยยึดถือตัวบุคคลที่สนใจนั้นเป็นศูนย์กลาง เป็นวิวัฒนาการหลายสายคือมีสิ่งอื่นเข้ามาเกี่ยวข้องและเปลี่ยนแปลงไปมีอิทธิพลอย่างไร ส่งผลต่อที่อยู่อาศัยหลายประการ มีอะไรบ้างนอกเหนือจากความเป็นเจ้าของ ภูมิสำเนา การโยกย้ายและระยะเวลาที่อาศัย

ปัจจัยทางสังคม อีก 4 ประการ ที่ได้สำรวจโดยแบบสอบถามและนำมาพิจารณาในการวิเคราะห์นี้ คือ จำนวนผู้อยู่อาศัยในบ้าน เป็นปัจจัยเกี่ยวข้องที่มาจาก สถานะของผู้อยู่อาศัยคนอื่นๆในบ้าน รวมเข้าเป็นตัว เลขจำนวนหนึ่ง ที่บ่งบอกถึง ความหนาแน่นของการบรรจุทางกายภาพ ซึ่งก็จะเกี่ยวข้องกับ ขนาดพื้นที่ และ การใช้สอย โดยที่จะต้องพิจารณาพร้อมกับ การประกอบอาชีพของผู้อยู่อาศัย เพราะจะทำให้เราได้ทราบถึง สถานภาพและบทบาท ที่ชัดเจนยิ่งขึ้น และโยงไปถึง ลักษณะการใช้สอยพื้นที่ อาจจะเกี่ยวข้องกับระบบการ ก่อสร้างด้วย สำหรับบางคนที่มีอาชีพรับจ้างทางด้านก่อสร้าง และ ต่อเนื่องไปถึง ปัจจัยทางสังคม-เศรษฐกิจ ที่ หลีกเลี่ยงไม่ได้ สำหรับการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน คือ รายได้ของครอบครัว ซึ่งเป็นตัวตัดสินถึงความเป็นไป ได้ของสิ่งต่างๆ โดยที่มี ปัจจัยตัวสุดท้าย เป็นเรื่องนามธรรมอย่างยิ่ง ที่จะต้องแยกออกไปทำการวิเคราะห์เป็น การเฉพาะพร้อมกับ ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ คือ ทศนคติและค่านิยม ที่เกี่ยวกับ ความพึงพอใจ

การใช้ทฤษฎีในการวิเคราะห์ ยังคงมีความต่อเนื่อง ในอนุกรมทฤษฎีหลัก 3 ประการ และ ทฤษฎีย่อย 6 ข้อ เริ่มต้นด้วย ทฤษฎีแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ที่แคบลงมาโดยเจาะเอา “ครัวเรือน” เป็นหน่วยการวิเคราะห์ สิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ในครัวเรือน จะขึ้นอยู่กับ ขนาดพื้นที่ที่ดิน ขนาดและที่ตั้งของตัวบ้าน การใช้สอย บริเวณทำประโยชน์ต่างๆ ซึ่งจะเป็นตัวกำหนด สิ่งแวดล้อมภายในบ้านและบริเวณที่อยู่อาศัย เป็นลักษณะ ของที่อยู่อาศัยที่มีความเกี่ยวข้องกับ จำนวนผู้อยู่อาศัยในบ้าน และ อาชีพของผู้อยู่อาศัยเหล่านั้น ซึ่งดูเหมือนว่า ลักษณะทางกายภาพจะเป็นตัวกำหนดปัจจัยทางสังคม แต่เราจะสามารถทำความเข้าใจให้ชัดเจนได้โดยนำ ทฤษฎีที่ว่าด้วยกระบวนการ เข้ามาประกอบการวิเคราะห์ จะเห็นว่า ถ้าเราเริ่มต้นที่การก่อสร้าง บ้านใหม่ ในขณะที่บ้านยังไม่เสร็จ หรือยังมีการต่อเติมปรับปรุงเพิ่มอยู่ นั้น เป็นกระบวนการแบบเส้นตรง ที่ ปัจจัยทางสังคมคือความต้องการจะเป็นตัวกำหนดลักษณะทางกายภาพ แต่ถ้าบ้านก่อสร้างเสร็จแล้วและไม่มีการปรับปรุงเพิ่มเติม ก็จะเป็นการเข้าสู่กระบวนการแบบวัฏจักร คือ การย้อนกลับมาเป็นการที่ปัจจัยทางสังคม ถูกกำหนดขอบเขตในการใช้สอยด้วยลักษณะทางกายภาพที่มีอยู่ และถ้ามีการรื้อย้ายบ้านปลูกใหม่บนที่ดิน เดิมที่จำกัด หรือการย้ายไปอยู่บ้านอื่นโดยไม่ต้องสร้างใหม่ ก็จะเป็นกระบวนการแบบแนวโน้ม ซึ่งเคลื่อนตัวไป แบบไม่ใช่เส้นตรงและไม่เป็นวัฏจักร

ถัดไปจากทฤษฎีแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ก็เป็น ทฤษฎีตัวกำหนดทางเศรษฐกิจ ซึ่งเราจะเห็นได้ทันที ว่า ความสัมพันธ์ทางการผลิต คือ การประกอบอาชีพกับรายได้ที่เกิดขึ้น เป็นตัวกำหนดการจัดระเบียบทาง สังคมในด้านอื่นๆ เช่น ค่านิยม ทศนคติ รสนิยม ผลประโยชน์ และสภาพความเป็นอยู่ ย่อมขึ้นกับฐานะทาง เศรษฐกิจ คือ ลักษณะอาชีพและฐานะทางการเงิน โดยที่ ค่านิยมและทศนคติ จะเป็นตัวกำหนดรูปแบบบ้าน และการใช้สอยพื้นที่ รสนิยมและผลประโยชน์จะเป็นตัวกำหนดเลือกวัสดุที่ใช้ก่อสร้างและระบบการก่อสร้าง

และ ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ ซึ่งสามารถคลุมนวมตั้งแต่จำนวนผู้อยู่อาศัยในบ้าน และ สถานะของผู้อยู่อาศัย นับว่าเป็น โครงสร้างของครอบครัว การประกอบอาชีพและรายได้ของครอบครัว เป็นหน้าที่และผลที่เกิดจากการปฏิบัติหน้าที่ประการหนึ่ง ส่งผลสะท้อนไปยังส่วนประกอบอื่นๆที่ยึดเหนี่ยวสัมพันธ์กันไม่ว่าจะเป็น การใช้สอยพื้นที่ที่มีอยู่ในการประกอบอาชีพนั้น การมีทุนทรัพย์ที่จะนำไปปรับปรุงสถานที่ที่อาจจะเป็นบ้านนั้นเอง ด้วยวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้าง ที่เลือกได้ด้วยอำนาจฐานะทางการเงิน เป็นต้น

นอกจากทฤษฎีหลัก และ ทฤษฎีย่อยที่กล่าวแล้ว คือทฤษฎีที่ว่าด้วยสาเหตุ-ทฤษฎีที่ว่าด้วยกระบวนการ แล้วยังมีทฤษฎีวิวัฒนาการ ที่จะอธิบายความเกี่ยวข้องของ ปัจจัยทางสังคม คือ จำนวนและสถานะของผู้อยู่อาศัย กับลักษณะของที่อยู่อาศัย ประกอบกับ ทฤษฎีความขัดแย้ง ทฤษฎีจิตวิทยาทางสังคม และ ทฤษฎีการยอมรับสิ่งใหม่ ดังจะกล่าวถึงต่อไป

การอธิบายถึงความเกี่ยวข้องของ **จำนวนผู้อยู่อาศัยในบ้าน** กับลักษณะบางประการของที่อยู่อาศัย จำเป็นจะต้องเห็นภาพรวมและความต่อเนื่อง คือ ภาพของครอบครัวที่มีความสัมพันธ์กันภายใน ระหว่าง คนแต่ละรุ่น กับ ความเกี่ยวข้องทางสังคมภายนอกที่สมาชิกในครอบครัวได้แยกตัวออกไป

ด้วยทฤษฎีวิวัฒนาการกล่าวว่าความเปลี่ยนแปลงเป็นไปโดยสะสมด้วยระยะเวลาที่ผ่าน เมื่อสมาชิกในครอบครัวหนึ่งเติบโตขึ้นมาท่ามกลาง พ่อแม่ พี่น้อง ถึงวัยที่จะมีครอบครัวใหม่ของตนเอง การแต่งงาน อาจเป็นการลดจำนวนผู้อยู่อาศัยในบ้านหลังเดิมไปอาศัยอยู่กับอีกฝ่ายหนึ่งหรืออยู่ในบ้านหลังใหม่ หรือ อาจเป็นการเพิ่มจำนวนผู้เข้ามาอยู่อาศัยในบ้านหลังนี้ และ ทวีเพิ่มขึ้นเมื่อมีสมาชิกครอบครัวรุ่นใหม่เกิดขึ้น

ถ้ายังอาศัยอยู่ร่วมกันโดยไม่ได้ออกไป ก็จะทำให้มี การเปลี่ยนแปลงการใช้สอยบางประการ ที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงดูเด็กเล็กเพิ่มขึ้นมา ในรอบระยะเวลาประมาณ 20-30 ปี กรณีที่ครอบครัวนั้นประกอบ ด้วยพ่อแม่และลูกคนเดียว แต่ถ้ามีลูกหลายคน อาศัยอยู่ด้วยกันเป็นครอบครัวใหญ่โดยไม่ได้ออกไปเมื่อ แต่งงาน ก็จำเป็นจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงไปถึงการก่อสร้างต่อเติมบ้าน และ มีการปรับตัวเรื่องการอยู่ร่วม เพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้ง มิฉะนั้น จะต้องตกลงไปสู่ทฤษฎีความขัดแย้งที่กล่าวว่า ทุกสังคมมีความขัดแย้ง อยู่ตลอดเวลา สมาชิกในสังคมสามารถบีบบังคับเอาโรคเอาเปรียบ มีผลประโยชน์เหนือกว่าสมาชิกอื่นๆ เป็นพื้น และเป็นองค์ประกอบที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

ถ้ามีการแยกครอบครัวออกไปสร้างบ้านใหม่ ก็จะทำให้จำนวนสมาชิกในบ้านหลังเดิมลดลง แต่ไปเพิ่มจำนวนบ้านซึ่งเป็นการเริ่มต้นครอบครัวใหม่ ส่งผลถึงการเปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพของผู้ที่แยกออกมาจากการ เป็นผู้อยู่อาศัยมาสู่การเป็นผู้ครอบครองที่อยู่อาศัย โดยมีการแบ่งสรรปันส่วนที่ดิน ที่ใช้ในการปลูกสร้าง บ้านใหม่ ข้อมูลจากการสำรวจและสัมภาษณ์ นำมาวิเคราะห์ได้ว่าผู้ครอบครองบ้านที่อยู่ในบริเวณติดกัน เป็นญาติพี่น้องกัน ได้รับการแบ่งเป็นมรดกจากพ่อแม่บนผืนที่ดินที่มีขนาดใหญ่มาเป็นที่ดินปลูกบ้านบนแปลงที่มีขนาดเล็กลง

ผู้ที่แยกครอบครัวอยู่ในบ้านใหม่ ก็จะมีบทบาทที่สำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ตามทฤษฎีจิตวิทยาสังคม ความรับผิดชอบในครอบครัวที่แยกออกมาเกี่ยวพันไปถึงอาชีพที่ผู้รับผิดชอบครอบครัวต้องแสวงหารายได้เลี้ยงครอบครัว บนที่ดินที่มีขนาดเล็กลง ผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมก็ต้องออกไปรับจ้าง คนรุ่นใหม่ที่มีการศึกษาสูงก็รับราชการหรือทำงานในเมือง จากข้อมูลทางด้านอาชีพ พบว่า การประกอบอาชีพของผู้ที่เป็นหัวหน้าครอบครัวมีแนวโน้มลดลง จากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ไปประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป รับราชการ และค้าขาย มากขึ้น จำนวนผู้ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลักทั้งหมดในปัจจุบัน มี 50% จากจำนวนผู้ประกอบอาชีพ 274 คนที่สำรวจมาจาก 130 ครัวเรือน ในจำนวนนี้ มีผู้ที่เป็นหัวหน้าครอบครัวประกอบอาชีพเกษตรกรรมอยู่ 63% ของ 130 คน มีผู้ที่ไม่ใช่หัวหน้าครอบครัวประกอบอาชีพเกษตรกรรมอยู่เพียง 36% ของ 144 คนที่ไม่ได้เป็นหัวหน้าครอบครัว มีหัวหน้าครอบครัวประกอบอาชีพอื่น ๆ 37% และผู้ที่ไม่ใช่หัวหน้าครอบครัวประกอบอาชีพอื่น ๆ ทั้งค้าขาย รับจ้างและรับราชการ รวม 64 % ที่เหลือนั้น **การประกอบอาชีพของผู้อยู่อาศัยในบ้าน** นี้ ส่งผลถึงลักษณะการใช้สอยพื้นที่ ที่เปลี่ยนแปลงไป คนรุ่นใหม่ ที่ประกอบอาชีพอื่นใช้พื้นที่ทำการเกษตรน้อยลง คนที่ประกอบอาชีพการเกษตรที่มีจำนวนน้อยลงนั้น จะใช้พื้นที่ทำการเกษตรมากขึ้นหรือไม่ ไม่ทราบ แต่จำนวนครัวเรือนที่ประกอบอาชีพการเกษตรที่ลดลงนั้น จะทำให้การใช้สอยพื้นที่ในบ้านอยู่อาศัยเกี่ยวกับอาชีพลดลง เพราะอาชีพอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นนั้น ทั้งการค้าขายและการรับจ้าง ฯลฯ ส่วนใหญ่ต้องออกไปทำงานนอกบ้าน มีบ้านเป็นที่พักอาศัยโดยไม่เกี่ยวกับงานอาชีพที่ทำ ในขณะที่ผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีบ้านเป็นองค์ประกอบหนึ่งเกี่ยวพันกับการใช้สอยในอาชีพและวิถีการดำรงชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการเก็บรักษาผลผลิต การเก็บรักษาอุปกรณ์เครื่องมือประกอบอาชีพ การใช้สถานที่กักเก็บน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค เป็นต้น

การประกอบอาชีพของผู้อยู่อาศัยในบ้าน และ วิธีการดำเนินชีวิต ที่เปลี่ยนแปลงไปเนื่องมาจากอาชีพ เป็นการเปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพของบุคคลรุ่นหนึ่งกับอีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ตามทฤษฎีจิตวิทยาสังคม โดยบุคลิกภาพที่ปรากฏอันส่งผลถึงลักษณะของที่อยู่อาศัยขึ้นอยู่กับ ทัศนคติและ ค่านิยม ที่เปลี่ยนแปลงไป อาจจะเป็นไปในทิศทางที่เป็นอิสระจากค่านิยมเดิมหรือเลยไปถึงการถูกรวบงำจาก ค่านิยมใหม่ เหมือนกับที่เด็กคนหนึ่งในห้องอาบน้ำ ในขณะที่ผู้วิจัยกำลังสัมภาษณ์แม่ของเขาที่เป็นผู้ ครอบครองบ้านหลังหนึ่ง ว่า “ถ้าจะมีบ้านใหม่ก็อยากไปอยู่คอนโด” ผู้วิจัยถามกลับว่าทำไมละ ก็ได้รับคำตอบ จากเด็กคนนั้นเป็นความรู้สึกว่าอยู่คอนโดนั้นมันดีกว่าอยู่บ้านแบบนี้ นี่เป็นสิ่งที่จะโยงไปสู่ทฤษฎีการยอมรับสิ่ง ใหม่ แต่ในตอนนั้นเราจะมาพูดถึง สิ่งที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการประกอบอาชีพก่อน คือ รายได้ของบุคคลในครอบครัวรวมกันเป็น *รายได้ของครอบครัว* ซึ่งในระบบเศรษฐกิจปัจจุบัน ที่ชาวชนบทหันมาปลูกพืชทำการเกษตร เพื่อขาย มิได้มุ่งไปที่การพึ่งตนเองในท้องถิ่น การที่จะซ่อมแซมบ้านหรือสร้างบ้านใหม่ได้ ต้องใช้เงิน

ในการสัมภาษณ์เจ้าของที่อยู่อาศัยผู้ครอบครองบ้านแบบประยุกต์ หลายราย ที่รื้อบ้านหลังเก่าที่ทรุดโทรมมาสร้างใหม่ มีความรู้ความเข้าใจว่าการยกบ้านใหม่ได้ทุนสูง ทำให้บ้านอยู่สบาย ลมพัดเย็น ไม่อับชื้น แต่ไม่สามารถทำได้เพราะ ไม่มีไม้พ้อที่จะสร้าง ถ้าสร้างโดยใช้โครงสร้างคอนกรีตยกพื้นสูงก็ต้องใช้เงินมาก ซึ่งมีข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม พบว่า ครัวเรือนที่พอจะมีเงินเหลือเก็บจากรายได้แต่ละเดือน มีเพียง 10 ครอบ ครัว และมีครัวเรือนที่รายได้ไม่พอใช้จ่ายถึง 23 ครอบครัว จากการสำรวจบ้าน 130 หลังคาเรือน อันทำให้ หลายครอบครัวมีหนี้สินกับ สหกรณ์ที่เป็นสมาชิกอยู่และกับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ส่งผลถึงการขาดเงินออมเพื่อจะปรับปรุงหรือสร้างบ้านใหม่ตามต้องการ

ส่วนผู้ที่ออกไปทำงานนอกภาคเกษตรกรรม หรือมีรายได้ประจำที่แน่นอน พอที่จะมีเงินสะสมสำหรับ บางคนที่ควบคุมการใช้จ่ายของตนเองได้ บางส่วนรับเอาค่านิยมลักษณะที่อยู่อาศัยของคนในเมืองคือบ้านที่ปิดทึบปลอดภัยใช้เครื่องปรับอากาศ จนเกิดความรู้สึกเคยชิน ว่าต้องนอนในห้องปรับอากาศเย็นจึงหลับสบาย

บุคคลที่ออกไปประกอบอาชีพค้าขาย หรือรับจ้างภายนอกชุมชนหมู่บ้าน ไม่ได้มีการโยกย้ายถิ่นฐาน เนื่องจากสามารถเดินทางไปทำงานได้สะดวกไม่ว่าจะเป็นที่ทำงานในเมืองหรือโรงงานอุตสาหกรรมที่อยู่ไม่ไกล ใช้เวลาเดินทางไม่เกินครึ่งชั่วโมง ส่วนผู้ที่รับจ้างทางการเกษตรก็ทำอยู่ในพื้นที่ละแวกใกล้เคียงแล้ว นอกจากนี้ ยังมีข้อมูลสนับสนุนจากการสัมภาษณ์ คือ คนในหมู่บ้านส่วนใหญ่มีความผูกพันกับท้องถิ่น มีความพอใจใน สภาพแวดล้อมของชุมชน และมีความพอใจในบ้านที่อยู่อาศัยของคนโดยรวม ถึงแม้ว่าจะไม่ค่อยพึงพอใจกับ รูปแบบของบ้าน วัสดุที่ใช้ก่อสร้าง และขนาดพื้นที่บริเวณอยู่บ้าง

สำหรับการวิเคราะห์เรื่อง *ความพึงพอใจ* นี้ได้นำเอาข้อมูลเบื้องต้นที่ได้จากแบบสอบถาม มาผนวก กับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เพิ่มเติมในรายละเอียด มีหลายประเด็นที่ได้แทรกอยู่ในการวิเคราะห์ที่ได้กล่าว มาแล้ว ยังมีประเด็นที่น่าสนใจคือความพอใจที่เกิดจากการปรับปรุงต่อเติมบ้านไปตามกำลังและโอกาสที่มี ถึงแม้ว่าที่อยู่ปัจจุบันนี้ยังไม่ได้รับความสะดวกสบายมากนัก แต่ก็มีความพอใจในสิ่งที่มีอยู่และพอใจที่จะค่อยๆ ทำไปโดยไม่จำเป็นต้องทำให้เสร็จในทีเดียว สิ่งทีพอใจไม่ได้มาจากวัตถุที่ยังขาดอยู่แต่มาจากจิตใจ ที่ไม่ เต็มคร้อในสิ่งที่ยังขาดแคลน ซึ่งอาจมีผู้วิเคราะห์ทำที่เช่นนี้ว่าเป็นอุปสรรคอย่างยิ่งในการพัฒนาความเจริญ แต่ความจริงแล้วกลับเป็นสิ่งประเสริฐและน่าชื่นชมอย่างยิ่ง ในทัศนะของการสันโดษแต่ไม่ได้เพิกเฉย ที่สิ่งนี้ได้ หล่อเลี้ยงใจให้คนมีความสุขตามอัธยาศัยโดยไม่ทำการเบียดเบียนผู้อื่นเพื่อให้ได้มาในสิ่งที่ตนต้องการ ถ้าจะ วิเคราะห์ลงไปลึกๆ อุปสรรคในการพัฒนาน่าจะอยู่ที่ การไม่สามารถพึ่งตนเอง ถึงแม้จะทำงานอย่างเต็มกำลัง เพราะไม่สามารถควบคุมราคาผลผลิตกับต้นทุนทางการเกษตร ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับกาวิจัยครั้งนี้ จึงขอข้ามไป

5.3 ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่อยู่อาศัยในชนบท

สิ่งที่ได้ทำการวิเคราะห์ในสองหัวข้อที่ผ่านมา นั้น เป็นการพยายามนำเอาทฤษฎีทางสังคมมาอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับที่อยู่อาศัยในชนบททางกายภาพ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ในประเด็นต่างๆที่ได้กำหนดไว้ในกรอบของการวิจัย ทฤษฎีเหล่านี้ ล้วนมีจุดอ่อนและข้อบกพร่องบางประการ แต่เมื่อรู้จักเลือกมาใช้ให้เหมาะสมตามข้อจำกัดของแต่ละทฤษฎี และ นำทฤษฎีอื่นๆมาเสริมในส่วนที่ขาดหาย ร่วมกันเป็นขบวนการที่สอดคล้องและอยู่ในขอบเขตที่สามารถจะยอมรับได้ก็จะสามารถอธิบายความเป็นไปของเหตุการณ์ได้อย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนในปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น อย่างเป็นระบบ

ในหัวข้อที่กำลังจะวิเคราะห์ต่อไป นี้ เป็นความพยายามที่จะขยายผลการวิจัยไปสู่การสังเคราะห์เชิงนามธรรม โดยนำเอาทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่อธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้แล้ว มาพิจารณา ถึงการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้น เป็นผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยนำเอาบริบทของสิ่งแวดล้อม มาประกอบการวิเคราะห์เพิ่มเติม

การพิจารณาถึงผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่อยู่อาศัยในชนบท เป็นการวิเคราะห์ที่จะต้องแยกเอาเรื่องของที่อยู่อาศัย ออกมาให้ชัดเจนจากสังคม แล้วจึงพิจารณาว่าสังคมที่อยู่รอบนอกเหนือเรื่องของที่อยู่อาศัยที่เปลี่ยนแปลงไปนั้น ส่งผลกระทบอะไร ต่อเรื่องของที่อยู่อาศัยในชนบท อย่างไร ซึ่งเป็นการยาก และเป็นสิ่งที่ไม่สามารถทำได้ในเชิงพลวัต เพราะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นย่อมส่งผลกระทบย้อนกลับไปกลับมา การใช้ทฤษฎีต่างๆเข้ามาวิเคราะห์นั้น ทำได้ในภาวะสถิตย์ภายใต้เงื่อนไขหลายประการ ตามสมมติฐานและข้อจำกัดของแต่ละทฤษฎีที่นำมาใช้ การวิเคราะห์นี้เป็นวิเคราะห์เชิงบริบท ในการเปลี่ยนแปลง ที่เป็นพลวัต การพิจารณาปัจจัยบางประการของหน่วยวิเคราะห์คือ “ครัวเรือน” ในลักษณะของ การนำภาพกว้างของสังคม มาประกอบการวิเคราะห์ ไม่สามารถชี้ชัดถึงประเด็นที่ส่งผลกระทบว่ามีตัวแปรหนึ่งเป็นเหตุที่ทำให้ อีกตัวแปรหนึ่งเปลี่ยนแปลงไปได้อย่างมีนัยสำคัญ แต่ย่อมจะชี้ลงไปได้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมีผลกระทบต่อที่อยู่อาศัยในชนบท โดยที่ปัจจัยบางประการมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลัน ปัจจัยบางอย่างมีการสะสมที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไป ปัจจัยบางชนิดเป็นเพียงตัวสนับสนุนปัจจัยอื่นๆ ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ดังเช่นที่ทำให้เกิดขึ้นเป็นบ้านแบบสมัยใหม่ ทำให้ต้องมีการปรับปรุงเป็นบ้านแบบประยุกต์ หรือ ทำให้มีการซ่อมแซมเปลี่ยนแปลงในบ้านแบบดั้งเดิม

แนวความคิดเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย ที่ว่า บ้านในความหมายกว้าง เป็นสถานที่ดำรงชีวิตที่มีความสัมพันธ์กับการทำมาหาเลี้ยงชีพ อันกล่าวอ้างไว้ในบทที่ 2 นั้น บอกเราให้ทราบถึงสิ่งที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่อยู่อาศัย โดยการเปลี่ยนแปลงที่มีต่อ *สถานที่* การดำรงชีวิต การทำมาหาเลี้ยงชีพ ในการอยู่อาศัยของบุคคล ย่อมจะเป็นสิ่งที่ส่งผลกระทบต่อ บ้านที่อยู่อาศัย

ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลัน ในเรื่องสถานที่ คือ อุบัติภัยทางธรรมชาติ และ การเปลี่ยนแปลงแบบปฏิวัติถอนรากถอนโคนอันเป็นการกระทำของมนุษย์เอง เป็นต้น ในเรื่องการดำรงชีวิต ก็เกี่ยวกับ การโยกย้ายถิ่นที่อยู่อาศัย การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต การปฏิวัติสังคม การทำลายล้างทางวัฒนธรรม

ฯลฯ ในเรื่องการทำมาหาเลี้ยงชีพ ก็น่าจะเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับ การประสมอุทกภัยในภาคเกษตรกรรม การเผชิญภาวะฟองสบู่แตกในระบบเศรษฐกิจโดยไม่ได้เตรียมตัว ภาวะว่างงานจากการถูกปลด ฯลฯ เหล่านี้ เป็น การเปลี่ยนแปลงฉับพลันที่ล้วนเป็นปัจจัยส่งผลกระทบต่อปัจเจกบุคคลที่อยู่อาศัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในอุตสาหกรรม ที่อยู่อาศัยในระบบเศรษฐกิจทุนนิยมเสรี ที่เกี่ยวข้องกับตลาดการค้าและระบบการเงินอันผันผวน

ในอดีตนั้น ชนบทไม่ค่อยจะได้รับผลกระทบที่รุนแรงและกว้างขวางมากเท่ากับในเมือง เพราะ ชาวชนบทสามารถสร้างบ้านของตนเองได้โดยใช้วัสดุที่มีในท้องถิ่น และ ใช้เทคนิคการก่อสร้างแบบดั้งเดิมที่ไม่ต้องการความชำนาญเชิงช่าง⁹ ต่างกับในปัจจุบัน ที่ผลกระทบมีความต่อเนื่องถึงกัน ด้วย การคิดก่อสร้าง การคมนาคม การเกี่ยวโยงด้วยระบบเศรษฐกิจการเงิน และ การแผ่อิทธิพลของโลกาภิวัตน์ (Globalization) ชนบททำหน้าที่ผลิตอาหารและชุดทรัพยากรออกมาขาย โดยต้องพึ่งพาเมืองแทบทุกด้านไม่สามารถแยกออกจากกันได้ และเกือบหลุดออกมาจากภูมิปัญญาเดิมที่เคยใช้ในการดำรงชีวิตและการสร้างบ้านเรือนของตน

แต่อย่างไรก็ตาม ในความที่ยังมีช่องว่างความแตกต่างระหว่างชนบทกับเมือง และช่องว่างระหว่างคนรวยกับจน ที่ถ่างออกจากกันทุกทีๆ ทำให้การเปลี่ยนแปลงของชนบทโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ยากจน เป็นไปอย่างช้ากว่าการกระทำที่เกิดขึ้นในเมืองหรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยคนมีเงิน ถ้าเว้นจาก การกระทำของคนรวย หรือ หน่วยธุรกิจที่ใช้อำนาจเงินมาแทรกแซงแล้ว ความเปลี่ยนแปลงของที่อยู่อาศัยในชนบท น่าจะมีลักษณะของการพัฒนาเป็นไปแบบวิวัฒนาการ มิใช่การเปลี่ยนแปลงแบบปฏิวัติหรือแบบฉับพลัน

การเปลี่ยนแปลงแบบวิวัฒนาการ หรือ ค่อยเป็นค่อยไปอย่างช้าๆ นั้น ในเรื่องสถานที่ ทั้งบริเวณที่เป็นส่วนหนึ่งของบ้าน และบริเวณที่เป็นสิ่งแวดล้อมภายนอก ระยะทางที่เปลี่ยนแปลงไปโดยการตัดถนนเชื่อมระหว่างพื้นที่ การขยายตัวของเมืองแผ่ออกมาคลุมพื้นที่รอบนอก การใช้สอยที่ดินที่เปลี่ยนแปลงไปในวงกว้าง ล้วนเป็นปัจจัยสะสมที่นำไปสู่ผลกระทบที่มีต่อที่อยู่อาศัยในชนบท ในเรื่องการดำรงชีวิต ก็มี การปรับตัว และมีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป อาจจะเริ่มจากทัศนคติที่มีต่อสิ่งรอบตัวที่เปลี่ยนแปลงไป ส่งผลถึงบุคลิกภาพ ค่านิยม และการยอมรับสิ่งใหม่ เข้าสู่วัฒนธรรมการอยู่อาศัยแบบคนในเมืองก็เป็นได้ ในเรื่องของการทำมาหาเลี้ยงชีพ ยิ่งเป็นสิ่งที่เห็นได้ชัดว่า มีการสะสมความเปลี่ยนแปลง ในการแสวงหา การมีวิธีการและรูปแบบใหม่ๆ ในการประกอบอาชีพ ซึ่งส่งผลถึง อุปกรณ์เครื่องมือและความข้องเกี่ยวกับพื้นที่ที่อยู่อาศัย ที่ต้องมีการเปลี่ยนแปลงไป เช่น การนิยมเลี้ยงคะพาน้ำ ทำให้เกิดบ่อเพาะพันธ์คะพาน้ำขึ้นในบ้านที่หันมาประกอบอาชีพนี้ เป็นต้น นี่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เริ่มจะมีอัตราเร็วมากขึ้น การสะสมความเปลี่ยนแปลงในแนวคิดทางวิวัฒนาการ อาจจะครอบคลุมรวมถึงการสะสมความเร็ว ที่มีอัตราเร่ง ทำให้ตัววิวัฒนาการเองก็ต้องวิวัฒนาการไปด้วยก็ได้

สำหรับการเปลี่ยนแปลงแบบที่เกิดจาก ปัจจัยที่เป็นตัวสนับสนุนการเปลี่ยนแปลง ของปัจจัยอื่น นั้น เป็นสิ่งที่เกี่ยวพันกันกับสิ่งอื่นๆอีกมากมาย แสดงออกมาให้เห็นได้ใน รายละเอียดวิวัฒนาการของที่อยู่อาศัย เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกันของสิ่งหนึ่งกับอีกสิ่งหนึ่งมากมายต่อเนื่องกันมาตามลำดับ และเห็นได้ ในแนวคิดเกี่ยวกับ ความหมายของการเปลี่ยนแปลง ที่นักวิชาการทางสังคมกล่าว ดังที่อ้างถึงในบทที่ 2 ของการวิจัยนี้ว่า การเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องธรรมชาติ (Change is Natural) เป็นอยู่ตลอดเวลา (Immanent) และ เป็นการต่อเนื่อง (Continuous) เราพบว่า บ้านเรือนในอดีต เปลี่ยนแปลงไป อย่างต่อเนื่องมาถึงปัจจุบัน โดยมีปัจจัยที่ห่างไกลอย่างคาดไม่ถึงอย่างเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เช่น หลังคาดินปั้นของคนจีน ที่ไม่ใช่วิวัฒนาการ

⁹ สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย ฝ่ายวิจัยการก่อสร้าง , โครงการพัฒนาที่อยู่อาศัยในเขตชนบท (อดสำเนา) , 2522

ในอารยธรรมเดิมของสยาม มีปรากฏเป็นบ้านเรือนของคหบดีในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นได้ ด้วยปัจจัยทางวัฒนธรรมที่มากับการเดินทางค้าขายทางเรือในสมัยนั้น ซึ่งไม่น่าเกี่ยวกับการก่อสร้างที่อยู่อาศัย แต่ก็ส่งผลถึงกันได้ผ่านตัวบุคคลที่เชื่อมโยงวัฒนธรรมสองสายเข้าด้วยกัน เป็นต้น หรือ เรือนไทยแบบฝรั่ง เช่น เรือนปั้นหยากับเรือนขนมปังขิงที่มีการแก้ไขหลังคาเรือนไทยเป็นหลังคาหั่วตัด แบบสมัยใหม่ในรัชกาลที่ 5 เป็นต้น ปัจจัยต่างๆนี้ ไม่ได้ส่งผลโดยตรง แต่มีผลกระทบคือ ลักษณะของที่อยู่อาศัย อย่างปฏิเสธไม่ได้

ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมต่อที่อยู่อาศัย ในวงกว้างยังมีเรื่องของ การพัฒนาให้เป็นอุตสาหกรรม เห็นได้ชัดและเกี่ยวข้องโดยตรง เรื่องการผลิตวัสดุก่อสร้างในระบบอุตสาหกรรม มีผลทำให้บ้านทั่วไปในชนบท ได้ใช้สังกะสีแทนการใช้จากมุงหลังคา และ เปลี่ยนมาเป็นกระเบื้องโยหิน ที่แพร่หลายไปอย่างกว้างขวาง เกือบทุกชุมชนหมู่บ้าน ใช้อิฐและคอนกรีตก่อสร้าง แทนไม้ซึ่งไม่สามารถผลิตเป็นอุตสาหกรรมต่อเนื่องมาได้ ปูนซีเมนต์กลายเป็นสิ่งสำคัญจำเป็น ที่ขาดไม่ได้ในการก่อสร้างทั่วไป และ ได้หันมาใช้กระเบื้องแอสเบสตอสซีเมนต์แผ่นเรียบ สำหรับใช้เป็นผนังและฝ้าเพดาน แผ่นชานอ้อย แผ่นไม้อัดสำหรับผนังภายใน เนื่องจากไม้ขาดแคลนและมีราคาสูง¹⁰

การมองการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบของการเปลี่ยนแปลง มีข้อที่พึงพิจารณาในด้านต่างๆ ได้เช่น ลักษณะและขอบข่ายการเปลี่ยนแปลง ซึ่งในปัจจุบันมีลักษณะที่โยงถึงกันทั่วไป ไม่มีอารยธรรมใดที่จะอยู่ได้อย่างโดดเดี่ยวอีกต่อไป รูปแบบและกรรมวิธีในการสร้างบ้าน ถูกถ่ายทอดจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งได้เกือบจะทุกแห่งหนในโลก เช่น การสร้างบ้านแบบสำเร็จรูปในป่าสวนยางเชิงเขาสูงหนึ่งในพื้นที่จังหวัดระยอง เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างง่ายดาย ภายในระยะเวลา 60 วัน เป็นต้น กลไกของการเปลี่ยนแปลง ขึ้นอยู่กับ การตัดสินใจของผู้มีอำนาจทางการเงินซึ่งระบบการตลาดและเทคโนโลยีพร้อมที่จะตอบสนองอย่างทันทีทันใด แบบแผนของการเปลี่ยนแปลง อาจไม่จำเป็นต้องมี บางที่ไม่สามารถทราบได้ว่าอะไรมาก่อนมาหลัง และไม่สามารถควบคุมการเปลี่ยนแปลงของส่วนอื่นๆที่อาจจะเกี่ยวข้องได้ โดยเฉพาะในระบบเศรษฐกิจเสรี การกว้านซื้อที่ดินรอบหมู่บ้านทำโครงการอะไรขึ้นมาก็ได้ โดยผู้คนที่ยากจนในพื้นที่นั้นไม่สามารถโต้แย้งหรือขัดแย้งได้ การเปลี่ยนแปลงของชุมชนชนบทใกล้เมืองจึงต้องเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ พร้อมกับ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นด้วยอำนาจการบริหารปกครอง ที่อาจจะเป็นตัวต่อต้าน การใช้อำนาจทางเศรษฐกิจ หรือ อาจเป็นตัวสนับสนุน ก็ได้ ในวิธีการออกกระเบียบข้อบังคับในพื้นที่ วิธีการเก็บภาษีหรือลดหย่อนด้วยเกณฑ์บางอย่าง วิธีการเข้าไปควบคุมผู้มีอำนาจในการบริหาร เป็นต้น เหล่านี้ล้วนมีผลกระทบต่อที่อยู่อาศัยที่เกิดขึ้นในพื้นที่หนึ่งๆ ซึ่งอาจมีปฏิริยาต่อการเปลี่ยนแปลง พัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น หรือ ทำให้เกิดความขัดแย้งบานปลาย เป็นผลเสียอย่างกว้างขวางก็ได้ ขึ้นอยู่กับการสร้างประโยชน์ที่มีร่วมกัน การสานต่อประโยชน์ที่เกิดขึ้น การแยกตัวออกจากกัน การโคตรเดี่ยวตนเองหรือผู้อื่นในวง สรุปได้เป็นเรื่องของการยอมรับสิ่งใหม่ ที่เกิดขึ้นมา

การยอมรับสิ่งใหม่ มีกระบวนการที่ต้องผ่านขั้นตอนต่างๆ คือ การทราบข่าว การมีความสนใจ การประเมินค่า การทดลอง จนกระทั่งถึงการยอมรับนั้น ถ้าใช้สติปัญญาประกอบในทุกขั้นตอนแล้ว การยอมรับสิ่งใหม่นี้ ก็จะมีคุณสมบัติเหมาะสมในการนำเอาสิ่งใหม่นั้น มาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้เป็นอย่างดี เป็นการพัฒนา ข้ามวิวัฒนาการที่เน้นซ้ำ สามารถแสวงหาสิ่งที่ดีมาจับบนพื้นฐานความรู้ความเข้าใจ โดยพัฒนาสิ่งใหม่นั้นด้วยทรัพยากรที่มีจะทำให้มีการพึ่งตนเองได้ ผิดกับการยอมรับสิ่งใหม่แบบไม่ได้กลั่นกรองจากพื้นฐานของคนและตัดขาดจากภูมิปัญญาที่มีอยู่เดิมในท้องถิ่น ที่ปรากฏให้เห็นในบ้านที่สร้างใหม่ในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา

¹⁰ ผุสดี ทัพพิช และมานพ พงศพิช . บ้านในกรุงเทพฯ หน้า 417

ถ้าไม่ได้ผ่านกระบวนการความคิดและการใช้ภูมิปัญญาากลั่นกรองให้ดี ก็อาจได้บ้านราคาแพงที่ไม่ค่อยดี ไม่มี ความสบายและไม่ความสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของตัวเอง เกิดขึ้นโดยความประสงค์ที่ผิดพลาด

ที่อยู่อาศัยในชนบท ที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม จะเปลี่ยนรูปไปอย่างไร เราพอ จะมองเห็นกันได้สำหรับอนาคตอันใกล้ แต่อนาคตที่ไกลออกไปในชีวิตคนอีกรุ่นหนึ่งนั้น ก็ขึ้นอยู่กับสิ่งที่ถูกบ่ม เเพาะลงไปของคนรุ่นนั้น ที่เกิดขึ้นแล้วและกำลังเกิดขึ้นตอนนี้ ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ไม่ได้ทำการศึกษาลึกลงไปถึง ตัวผู้อยู่อาศัยที่เป็นคนรุ่นถัดไป จึงไม่สามารถทำการวิเคราะห์อย่างชัดเจนในเรื่องนี้ได้ สิ่งที่ทำได้ ก็เป็นเพียง การวิเคราะห์ทั่วไปใน ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงในวงกว้าง จากการนำข้อมูลโดยสรุปที่ได้ศึกษามา เทียบ เติงกับแนวความคิดที่รวบรวมมาวิเคราะห์ ดังที่ได้กล่าวมาในหัวข้อนี้แล้ว

อนึ่ง จากข้อมูลที่ได้สัมภาษณ์เพิ่มเติมมานั้น เมื่อวิเคราะห์ลึกลงไปในเรื่องทัศนคติของผู้ครอบครอง ที่อยู่อาศัยที่ได้ทำการสัมภาษณ์มาในฐานะของสมาชิกที่เป็นกระแสหลัก (Mainstream) มีสิ่งที่น่าสนใจที่จะ ทำให้เกิดผลกระทบการเปลี่ยนแปลงทางสังคม คือ ทัศนคติของผู้ครอบครองที่ส่วนใหญ่เหมือนกันใน การให้ ความสำคัญกับที่อยู่อาศัยที่มีลักษณะมั่นคงแข็งแรง กับ ทัศนคติของอีกกลุ่มหนึ่งให้ความสำคัญกับลักษณะ ความสวยงาม มีความแตกต่างกันที่ฐานะทางเศรษฐกิจ ซึ่งทำให้การตัดสินใจโน้มเอียงไปทางความจำเป็นของ ที่อยู่อาศัยคือความมั่นคง หรือ ไปทางความต้องการทางอารมณ์ความรู้สึกคือความสวยงาม ที่อาจจะถูกบงการ ด้วยค่านิยมตามทฤษฎีการยอมรับสิ่งใหม่ ขึ้นอยู่กับความเป็นไปของสังคมทางค่านิยมเศรษฐกิจด้วย

ดังนั้น ความเป็นไปของที่อยู่อาศัยในชนบทจากผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ในปัจจุบัน ซึ่งขึ้นอยู่กับตัวกำหนดทางเศรษฐกิจมากกว่าในอดีต น่าจะเริ่มค้นที่ค่านิยม อันส่งผลถึงทัศนคติ ที่อาจประกอบ ขึ้นด้วยความต้องการทางอารมณ์ หรือ ประกอบด้วยภูมิปัญญาในการใช้เหตุผล สังคม ถ่ายทอดต่อไป ขึ้นอยู่ กับเจตน์จำนงค์ ของผู้เป็นเจ้าของที่อยู่อาศัยนั่นเอง พัฒนาการที่อยู่อาศัยที่ผ่านมาในช่วงเศรษฐกิจเฟื่องฟู ทำให้เกิดผลผลิต รูปแบบบ้านสมัยใหม่ ในชุมชนชนบท ขึ้นมาอย่างน่าพิศวง ถัดจากนี้ไปถ้าชนบทสามารถ เข้าสู่ภาวะ เศรษฐกิจพอเพียง แทนที่จะเป็น เศรษฐกิจที่ล้มสลาย น่าจะทำให้ผลผลิต รูปแบบบ้านประยุกต์ เป็นไปได้ด้วยภูมิปัญญา อย่างน่าสนใจ

ผังแสดงสาระสังเขป

การเปลี่ยนแปลงของลักษณะของที่อยู่อาศัยในชนบท

อดีต

บ้านแบบดั้งเดิม
ใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น
ใช้สอยเพื่อการพักอาศัยและดำรงชีวิต
มีพื้นที่กว้างขวาง คั่งบ้านเรือนเป็นกลุ่มกระจัดกระจาย

ทฤษฎีแวดล้อมทางภูมิศาสตร์

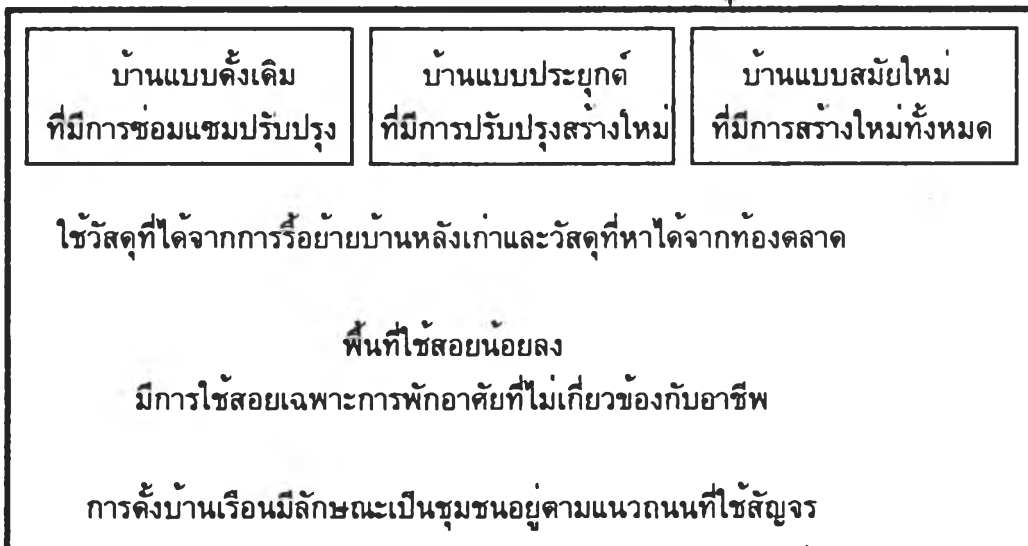
ทฤษฎีตัวกำหนดทางเศรษฐกิจ

ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่

สรุปข้อมูลจากการสังเกต

ตามแนวคิดพื้นฐานการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

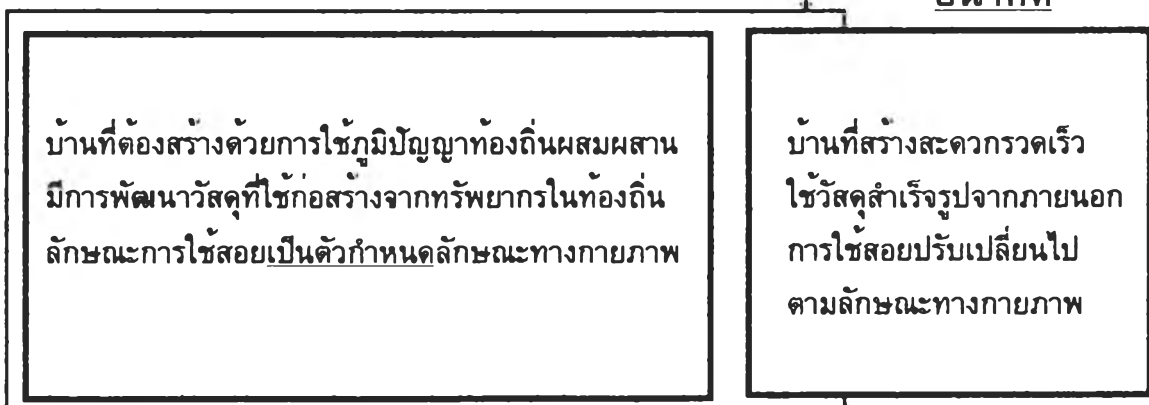
ปัจจุบัน



วิเคราะห์ข้อมูลด้วยทฤษฎี

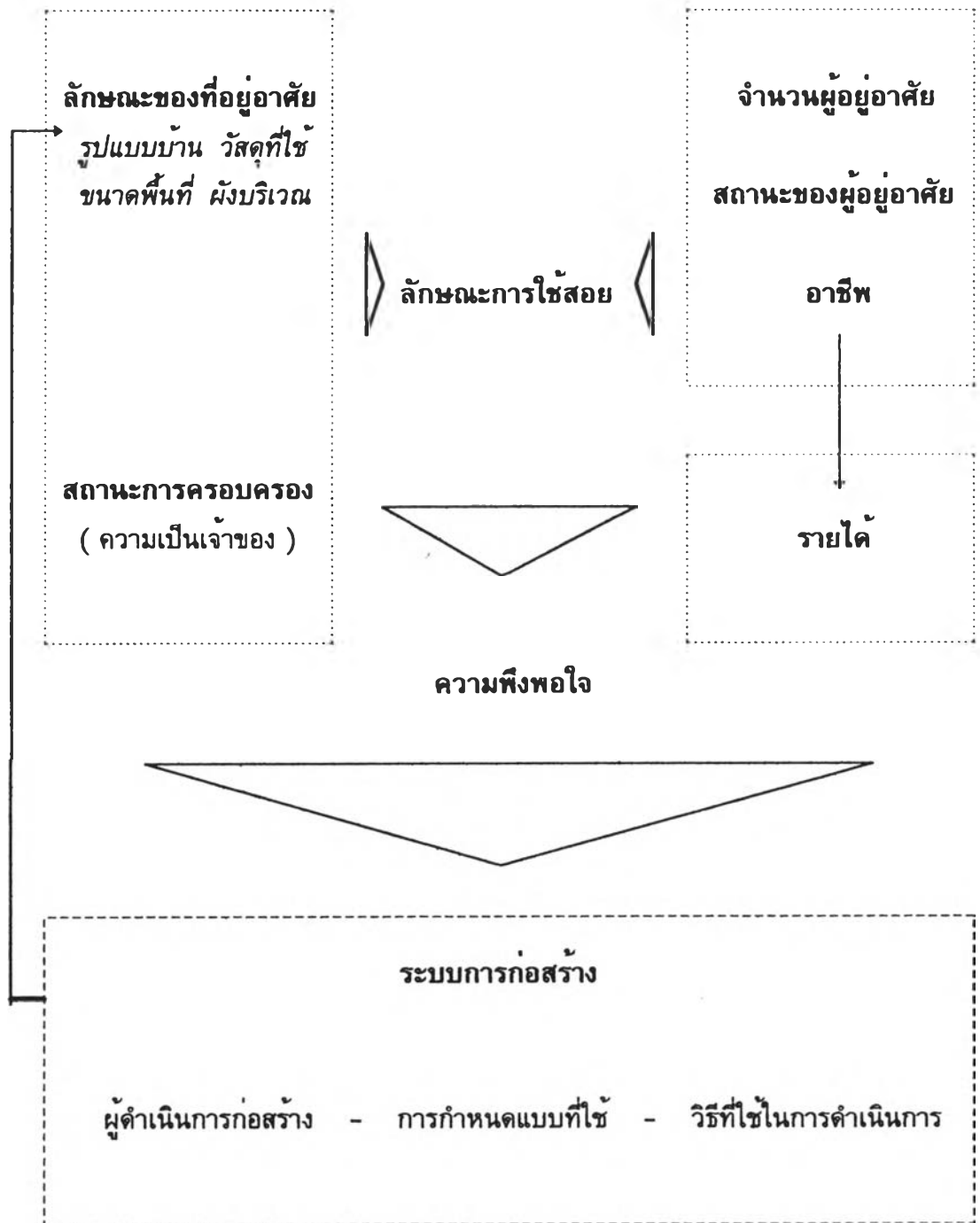
ตามแนวทางวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางสังคม

อนาคต



ผังแสดงสาระสังเขป

ลักษณะของที่อยู่อาศัยในชนบทกับปัจจัยทางสังคมบางประการ



ผังแสดงสาระสังเขป